

Az ügynök hét élete

Kaiser János és a külső csoport

I. rész

Bevezetés

Az elmúlt években egyre több olyan írás jelent meg, amely az „ügynökkérdést” nem a már szinte megszokott, moralizáló szempontból közelíti meg, hanem a kollaboráció természetét, az ügynökök¹ viszonyrendszerét, a besúgás nyelvét vizsgálja.² A legfőbb források e tekintetben természetesen maguk az ügynökjelentések, amelyek szövegeit elemezve nemcsak és nem is feltétlenül elsősorban a megfigyeltekről, hanem az adott ügynök és a szervek – esetenként a politikai megrendelők – motivációiról, a megfigyelt(ek)hez fűződő kapcsolatokról, személyes tulajdonságaikról kaphatunk képet.

Ha szerencsénk van, nemcsak az ügynök – az őt irányító operatív tiszt vagy más, felsőbb állambiztonsági vezető szintén sok információt hordozó megjegyzéseivel, értékelésével ellátott – jelentéseit tartalmazó Munka (M) dosszié áll rendelkezésünkre, hanem a hálózati személy beszerzésével, foglalkoztatásával, feladataival, problémáival, eredményességével vagy esetleg hiányosságaival foglalkozó Beszerzési (B) dossziéja is. Ezekben az iratgyűjtőkben található az adott ügynök egy vagy több önéletrajzát is. Az említett dokumentumok szövegeit megismerve tájékozódhatunk arról is, miként viszonyult egymáshoz a hálózati személy és az operatív tiszt (tágabb értelemben az általa megtestesített szerv), hogyan értékelte főnöke az ügynök munkáját, milyennek látta, milyen tulajdonságokkal jellemezte. Az önéletrajzokból fény derülhet arra, milyennek akarta láttatni magát a jelentő, élettörténetéből mit hangsúlyozott ki és mit akart elhallgatni. Mindezekből arra is következtethetünk, hogy milyen stratégiát követett, milyen eszközöket alkalmazott egy-egy ügynök, hogy a szervek segítségével valamilyen előnyhöz jusson vagy valamilyen hátrányt elkerüljön.

Mindezeket azért fontos előrebocsátani, mert ebben az írásban elsősorban ügynökök – még hozzá nem „hétköznapi” ügynökök – élettörténetéről, állambiztonsági pályafutásukról, a politikai rendőrség hierarchikus szervezetén belüli elhelyezkedésükről és operatív tisztjeikhez fűződő személyes kapcsolatokról lesz szó. Elsősorban tehát nem az általuk végrehajtott feladatok ismertetésére, az általuk megfigyeltekre koncentrálok.

Az alább bemutatott két ügynökcsoporthoz, az 1949–50-ben működő, hattagú külső csoportnak, az 1955-ben létrehozott, öt, majd három emberből álló akciócsoportnak, illetve néhány tagjának története semmiképpen nem nevezhető szokványosnak. Az operatív csoportok tagjai között nem volt hivatásos alkalmazott, „csak” hálózati személy, s őket önálló egységként működtetve képezték ki és alkalmazták.

Jelen esetben sem rendelkezünk minden vonatkozó iratgyűjtéssel: van olyan csoporttag, akinek van B- és M-dossziéja is, van, akinek csak az egyik, vagy az sem, csupán a csoport vezetőjére vonatkozó iratokban olvashatjuk a nevét. Itt érdemes megjegyezni, hogy a csoportok tevékenységére vonatkozó iratokat jelen ismereteink szerint nem gyűjtötték egy dossziéba, az egyes tagok saját, az irattározáskor Bt, illetve Mt jelzettel ellátott dossziéiban³ helyezték el külön-külön azokat.

Míg a külső csoportot a kémelhárítással foglalkozó osztály, illetve főosztály hozta létre, az akciócsoportot a BM II. Osztálya, azaz a hírszerzés. A külső csoport megszüntetésében és az akciócsoport létrehozásában és feladataik meghatározásában szovjet tanácsadók is részt vettek.⁴ A külső csoport vezetőjének mindig volt ugyan kijelölt tartótisztje, de közvetlen kapcsolatban állt a kémelhárítás legfelsőbb vezetésével is. Ez sokszor kaotikussá tette az irányítást, ugyanakkor a csoportvezető ki is tudta használni a helyzet előnyeit: kapcsolattartója megkerülésével informálhatta a vezetést. A külső csoport a kémelhárítás több vonalának is dolgozott, több helyről is kaptak utasítást, s így ismerték a szervezet összes alosztályát, azok vezetőit, munkatársaikat és feladataikat is. Az Akciócsoport munkáját alapvetően a BM II. Osztályának, majd Főosztályának Speciális alosztálya (BM II/7.), illetve a BM II/3., azaz az Emigrációs alosztály irányította.

Feladataik sokrétűek voltak: a külső csoport koncepciók perек előkészítéseként alkalmazott külső figyeléseket, környezettanulmányokat készített, s emellett ügynöki beszervezéseket is végrehajtott. Az akciócsoportot alapvetően emigráns magyar vezetők, többek között Ábrányi Aurél és Zákó András erőszakos hazahozatalára képezték ki.

Ennek ismeretében érthető, hogy a Külső-, illetve az akciócsoport tagjai a „mezei” ügynökökhöz képest kiváltságos helyzetben voltak, munkájukért rendes havi fizetést kaptak, amely az átlagnál magasabb volt. Ehhez járult még hozzá a meglehetősen szabadon kezelt B-ellátmányuk⁵ is. Ennek ellenére némelyikük állandóan anyagi követelésekkel állt elő, s igazi életművészként igyekezett kihasználni az államvédelmi szerveket – sokszor sikerrel.

A csoportok működése persze elképzelhetetlen lett volna a különböző feladatok végrehajtására egyaránt alkalmas és vállalkozó, megbízható vezető nélkül, aki kvázi rezidensként⁶ irányította beosztottai munkáját. Az ő, valamint két, hasonló kvalitású társa kalandos, a szervekkel egybefonódó életpályája sokat elárul e csoportok korabeli működéséről.

Mindkét társaságot ugyanaz a személy irányította. Ő és a csoportok már említett, meghatározó tagjai régi, kipróbált emberek voltak, ügynöki múltjuk egészen 1945–47-ig nyúlt vissza. A vezető és több csoporttag bűnözői múlttal, sőt bűnözői „jelennel” is rendelkezett, ezáltal könnyen kézben lehetett őket tartani. Szinte mindnyájuk alacsony sorból származott, akiknek komoly felemelkedést jelentett a politikai rendőrség kötelékébe lépés 1945 után. Jellemzéseik szerint bár némileg híján voltak az általános műveltségnek, simulékony modoruk, jó alkalmazkodóképességük révén bármilyen közegben megállták a helyüket, s az évek során operatív tapasztalatokra is szert tudtak tenni. Nem utolsósorban többen is sportolói múlttal, nagy testi erővel is rendelkeztek.

Írásom első részében a külső csoport kerül terítékre. A csoport bemutatásához, az állambiztonsági szervben belüli viszonyok megértéséhez megkerülhetetlen a korabeli állambiztonsági szervek – természetesen elsősorban a kémelhárítás s kisebb mértékben a környezettanulmányozás és külső figyelés – megalakulásának, szervezeti keretei kialakításának, változásainak, illetve általában a hálózati munka kezdeteinek rövid ismertetése.⁷

A második világháború pusztítását követően felállított politikai rendőrség megalakulásától kezdve foglalkozott Magyarországon élő vagy ide beutazó külföldi, illetve innen kiutazni szándékozó magyar állampolgárok ellenőrzésével is. Az 1946 októberében központosított állambiztonsági szervben belül – ekkor szüntették meg a Tömpe András vezette Vidéki Főkapitányságot, és hozták létre Péter Gábor irányításával a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztályát (ÁVO) – a kémelhárítás feladatait a II. Alosztály (2-es vonal) látta el. Tevékenységi körük fokozatosan bővült: 1947-ben a külföldi hírszerzés, a magyar emigráció

megfigyelése is idetartozott, bár ezen a területen az 1945-ben felállított Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Osztálya (Katpol) jóval több erőforrással rendelkezett.

Az elkövetkező években a kémelhárítás és az attól fokozatosan elkülönülő hírszerzés jelentősége az „imperialisták” ellen hirdetett harccal párhuzamosan radikálisan növekedett. Az ÁVO, majd az ÁVH a „mindenki gyanús, aki nem gyanús” elve alapján valóban mindenkit potenciális kémnek tekintett, és ellenőrzött, aki csak betette az országba a lábát, vagy magyar állampolgárként kapcsolatot tartott külföldiekkel, esetleg csak bement valamelyik nyugati állam nagykövetségére.

1948-tól a Belügyminisztérium szervezetén belül létrehozott Államvédelmi Hatóság (BM ÁVH) úgynevezett B ügyosztálya foglalkozott kémelhárítási és hírszerzési feladatokkal, 1950-től a Belügyminisztériumtól függetlenített ÁVH-n az I. Főosztály, 1951-től az ÁVH VIII. Főosztály. 1953 nyarán, amikor a törvényesség helyreállítása jegyében az ÁVH „visszatért” a Belügyminisztériumba, a BM I. Osztálya a kémelhárítás, II. Osztálya a hírszerzés feladatait látta el. A következő nagyobb átalakítás 1955-ben történt a Belügyminisztériumon belül: ekkor részlegesen szétválasztották a belügyi és az államvédelmi funkciókat; a BM I. (államvédelmi) Főcsoportfőnökségének I. Főosztálya a kémelhárítást, II. Főosztálya a hírszerzést foglalta magában.

A külső csoport működése szempontjából figyelmet érdemel a figyelésekkel, környezettanulmányok (KT vagy „káté”) készítésével foglalkozó szervezet kiépülése. Már 1945 februárjában létrejött egy külön egységet képező figyelő csoport, amelynek létszáma a kezdeti 8-10 főről 1947-re 31 főre emelkedett, és amelyet vezetőjéről, Princz Gyuláról elnevezve Princz-csoportnak is hívtak. Ez azonban még mindig nagyon kevés volt, így a lefigyelésekben, környezettanulmányozásokban a nyomozó apparátus tagjai is részt vettek, de ügynököket is megbíztak ilyen feladatokkal – a külső csoport alapvetően ezen a területen dolgozott.

A külső figyelést nehezítette az eszközhiány: a politikai rendőrségnek nem állt rendelkezésére elegendő számú autó, és hiányoztak a telefonvonalak is. A kezdeti időszakban még nem konspiráltak annyira: a „kátézás”-t pl. úgy végezték, hogy a politikai rendőrség nyomozói nyíltan, igazolványuk felmutatásával a házmestereknél, házmegbízottaknál érdeklődtek a lefigyelt személyek adatai és tevékenysége után. Később finomodtak a módszerek: az operatív alkalmazottak fedőigazolvánnyal és valamilyen legendával **8** – pl. hogy újságírók, vagy lakáskiutalás ügyében jöttek – felszerelkezve tettek látogatást a megfigyelt személy lakóhelyén. Ugyanez elmondható a lefigyelésekre is: a politikai rendőrségre újonnan felvetteknek mind meg kellett tanulniuk a külső figyelés csínját-bínját. Később, a professzionalizálódó államvédelmi szervezetben konkrétan szabályozták a módszereket, és külön osztály foglalkozott ezekkel a feladatokkal. Az operatív technika (szoba- és telefonlehallgatás) alkalmazásának lehetőségei is bővültek.**9**

A hálózatépítés kezdetei

A megalakuló politikai rendőrségen a nyílt nyomozások mellett „bizalmi munka”, azaz – köznapi nyelven szólva – az ügynökök beszerzése, kiképzése és felhasználása egyes személyek ellenőrzésére csak lassan indult be. Bár tisztában voltak az ügynöki hálózat kiépítésének fontosságával,**10** az államvédelmi szervek jelentős káderhiánnyal küzdöttek, s a titkosszolgálati tevékenység presztízse sem volt túl nagy.**11**

Mindezek ellenére az ÁVO, majd ÁVH arra törekedett, hogy a lehető legtöbb területet ellenőrizhesse, azaz mindenütt rendelkezzen hálózattal: „...a hálózat kiépítés szempontjából ki kell indulni a legegyszerűbb alapgondolatból, ez pedig a következő: minden gyanús elem,

hírszerző, nyugatos hazatérő stb. valahol utazik, valahol eszik és alszik. Ebből kiindulva hálózatot kell kiépíteni [...] fontosabb vasútvonalak, ill. vasútállomásokon, a nagyobb városok és helyiségek szállodáiban, vendéglőkben...”¹²

Az akkoriban B- (bizalmas) egyénnek, B-embernek, B-nőnek, munkatársnak vagy külső munkatársnak nevezett hálózati személyeket általában komolyabb előtanulmányozás nélkül, gyorsan szervezték be, de ilyen módon nagy volt a lemorzsolódás is. A korabeli ügynökök általában rendelkeztek fedőigazolványokkal, a Hatóság épületeibe érvényes belépési engedéllyel és sokszor fegyverrel is.

Kaiser János életútja a külső csoport megalakulásáig

Az ügynökcsoporthoz vezetője, Kaiser János (fedőnevén „Kálmán János”, majd „Szirom” fedőnevű ügynök) állambiztonsági pályáján sok mindent megélt: 1946-tól felfelé ívelő karrierjét az ÁVH-t is elérő belső tisztogatások törtek meg 1950-ben, majd pár évvel később ismét fontos feladatokkal bízták meg. Az 1950-es évek végétől jóformán csak annyit tudunk róla, hogy továbbra is együttműködött a magyar elhárító szervekkel. S hogy meg is becsülték, azt mutatja, hogy 25 évi szolgálat után megkapta a „Haza Szolgálatáért Érdemérem” arany fokozatát is.¹³ Életútjáról visszaemlékezést is írt 1981-ben vagy az azt megelőző években – ez sajnos nincs a Levéltár kezelésében, csak egy állambiztonsági háttér tanulmány utal rá.¹⁴ A véletlennek köszönhetően maradt fenn Kaiser B-dossziéja,¹⁵ amit egy 1957-es feljegyzés szerint a BM központi épületének pincéjében, az elégetésre szánt anyagok között találtak meg akkor.¹⁶ Ebben számos önéletrajzán kívül szintén nem kevés tartótisztjének róla szóló – és a kor politikai változásait mindenkor pontosan tükröző – jellemzését, feladatainak vázlatos leírását, személyes, illetve az általa vezetett csoport problémáiról készített feljegyzéseit, beadványait olvashatjuk. Kaisertől magától származó jelentésekkel azonban alig találkozhatunk: Munka-dossziéit – egy kivételével, amely mindössze néhány, 1957-ből származó jelentést tartalmaz – megsemmisítették.¹⁷ Jelenleg mindössze egy olyan ügy iratait ismerhetjük meg, amiben saját jelentései alapján követhető nyomon tevékenysége.¹⁸

Az 1906-ban Esztergomban született Kaiser nehéz anyagi körülmények között nőtt fel négy testvérével. A reáliskola harmadik osztályából kimaradt, s tőzsdebizománysoknál lett kifutófiú, majd gépmunkás és lakatossegéd is volt. Édesapja – aki 100%-os hadirokkantként éjjeliőr volt az I. Honvéd Élelmiszerraktárban – 1924-ben meghalt, így, hogy az állással együtt járó lakás megmaradjon, Kaiser átvette apja munkakörét. 1927-ben Olaszországban is dolgozott, így valamennyire megtanult olaszul.

Később tisztviselő, pénzbeszedő is volt különböző cégeknél, de a gazdasági világválság idején nem talált állást. Áruházi zsebtolvajok társaságához csatlakozott, ő volt a „falazó”. Lebukásuk után őt mint „első bűntényest” szabadon bocsátották, majd Bécsbe utazott szerencsét próbálni, de – szakképesítés nélkül – nem járt sikerrel. Ott ismerkedett meg későbbi feleségével is, aki hamarosan követte őt Magyarországra. 1932-ben 9 havi börtönbüntetésre ítélték zsebtolvajlás miatt, amit az Igazságügyi Szanatóriumban orvos írnokként töltött le. Később már betöréseket is elkövetett: 1935-ben, kétéves börtönbüntetését leülve, a szegedi Csillag börtönből szabadult, 1937-ben ismét az Igazságügyi Szanatóriumból, 1938–39-ben pedig a X. kerületi Előljáráson dolgozott szabadságvesztése ideje alatt. Önéletrajzaiban visszatérő elem, hogy a rendőrök zaklatták – folyamatosan ellenőrizték magaviseletét munkahelyein –, és így kitérték összes állásából, mindenhol elbocsátották.

Kaiser végül 1940-ben a Magyar Vöröskeresztnél helyezkedett el, ahol annak ellenére alkalmazták, hogy bevallotta, büntetett előéletű. Így a katonai szolgálat alól is mentesült. 1945 áprilisában Németországba telepítették a Vöröskeresztet, Kaiser azonban családjával

együtt Ausztriában leszakadt és ott élő anyósánál húzta meg magát. A második világháború utáni zűrzavaros időszakban – írja első önéletrajzában, 1946 áprilisában – az amerikai hatóságok felügyelete alatt álló Atzbach körzetben volt rendfenntartó, majd a helyi Vöröskereszt alkalmazta gondnokként. Először – családját Ausztriában hagyva – 1945 szeptemberében tért vissza Magyarországra, és megkereste a Magyar Vöröskeresztet azzal, hogy rengeteg segítségre váró magyar kallódik Ausztriában. A Vöröskereszt, arra hivatkozva, hogy „nyugatos”, nem vette vissza állásába, bár ígéretet kapott arra, hogy ha a hazahozatal terén érdemeket szerez, újra alkalmazni fogják.¹⁹

Önéletrajzai szerint ekkor, 1945 őszén vették fel barátai ajánlására a Magyar Kommunista Párt II. kerületi szervezetébe, s azzal bízták meg, hogy Ausztriába visszatérve jól nyissa ki a szemét, és következő útjáról hazatérve számoljon be tapasztalatairól. Az ezt követő hónapokban Kaiser többször utazott Ausztriából haza, majd vissza.

Egyik magyarországi útja alkalmával, 1946 áprilisában azzal kereste fel az MKP II. kerületi irodáját, hogy Ausztriában számottevő nyilas szervezkedés folyik. Onnan egyenesen az Andrássy út 60-ba irányították, ahol meghallgatták, s ezután – büntetett előéletének tudatában – egyből felajánlották neki, hogy lépjen a hatóság szolgálatába. „A felajánlott munkakört örömmel elvállaltam” – emlékezett Kaiser, ²⁰ s aláírta a beszervezési nyilatkozatot. ²¹ Kaiser tehát munkának, munkakörnek tekintette az ÁVO-nál történő elhelyezkedését, s örült, hogy a Vöröskereszttől való elbocsátása után van állása.

Ő maga így emlékezett vissza az eseményekre: „A háború befejezése után 1945 májusában elhatároztam, hogy hazajövök előkészíteni családom hazatérését. Felkerestem itthon a II. kerületi pártszervezetet és beléptem a Kommunista Pártba. Itt elmondtam, hogy kint fasiszta szervezkedés folyik. Adtak egy levelet, ezzel elmentem az Andrássy út 60-ba és elmondtam a kinti eseményeket. A kérdésre, hogyan kerültem haza, megmondtam az igazat, hogy feketén. Meglepetésemre azt kérdezték, nincs-e kedvem a testület szolgálatába lépni? De itt nem ismer senki, hogy bízhatnának meg bennem. Én megbízom Önben – mondta a vezérőrnagy. Aki ide be mer jönni és őszinte, az a mi emberünk. Ezután behívott egy fiatalembert és utasította, hogy foglalkozzon velem úgy, mint egy új munkatárssal [...] A fiatalember (Beke nevű) átvitt a másik szobába, itt ő is kikérdezett, majd megkérdezte, vissza tudok-e menni Ausztriába feketén. Igennel feleltem. Ekkor eligazított, hogy családom egyelőre maradjon kint, én pedig 2-3 hét múlva jöjök vissza... Ausztriába visszatérve megállapítottam, hogy a nyilas szervezkedés alaposan fellendült; abban magas rangú katonatisztek is részt vesznek. Valami Bajtársi Szövetséget is létrehozta. Megállapítottam azt is, hogy az amerikaiak fiatal magyar tiszteket szerveznek be a CIC-be, főként Hunyadi páncélosokból [...] Kb. két heti kint tartózkodás után ismét hazajöttem, jelentettem fentieket és átadtam néhány levelet, amit hoztam. Egy hétig voltam itthon. Bekétől a következő útra utasítást kaptam: kíséreljem meg egy hálózat szervezését. Előttem érthetetlen volt az utasítás. Még azt is mondta Beke, hogy köthetek üzleteket is, csak ő tudjon róla. Vihetek ki cigarettát, zsírt, stb., s hozhatok aranyat értük. Meg kell mondjam, ez a javaslat igen meglepett.”²²

Kaiser 1945–46-os tevékenységével kapcsolatban sok a bizonytalanság, hiszen nem áll más információ rendelkezésünkre, csupán amit önéletrajzaiból, illetve a csak egy állambiztonsági tanulmány által idézett visszaemlékezéseiből nyerhetünk. Azt mondhatjuk, hogy Kaiser így emlékezett vissza életének erre az időszakra, s lehet, hogy pontatlanul emlékezett, elhallgatott bizonyos dolgokat, vagy szándékosan torzított. Többször tetten érhető bennük írójának az a természetesen mondható szándéka is, hogy magáról minél pozitívabb képet fessen.

A már idézett visszaemlékezések szerint például ausztriai útjai során a legkülönbébb feladatokat hajtotta végre: négy-öt megbízható embert beszervezett, az államadósság fejében

lefoglalt magyar hajókat hozatott haza, és megállapította, hogy a Salzburgban és Linzben működő „Magyar Komité” tagjai közül kiket szervezett be az Egyesült Államok titkosszolgálati szerve, a CIC (Counter Intelligence Corps). 1954-ben írott önéletrajzában is megemlíti: „*elég jó hálózatom volt Felsőausztriában*”.²³

Nem kevésbé elhanyagolható szempont, hogy éppen kinek és miért írt az életéről: nyilvánvalóan másképp fogalmazott, amikor a szerveknek adott be önéletrajzot, hogy alkalmasnak találtsa a hálózati munkára, másképp, amikor valamit (pl. priusztörlését) szeretne volna elérni, vagy mondjuk csoportja feloszlását akarta elkerülni. És teljesen másként, amikor nem a Hatóságnak írt, hanem munkát akart vállalni, hiszen rögtön kihagyta nemcsak államvédelmi múltját, hanem korábbi büntetéseit is.

Ugyanilyen lényeges írásainak datálása, hiszen teljesen érthető, hogy Kaiser önéletrajzaiban, beadványaiban (attól függően, hogy mikor íródtak) hol megemlítette, hol pedig elhallgatta azt, hogy ebben az időszakban, 1945–46-ban a CIC – az sem derül ki, hogy egyszer vagy kétszer – letartóztatta, ez ugyanis az 1950-es évek elején komoly retorziókkal járt.

1946 áprilisában írott beszervezési nyilatkozatában Kaiser János leírta, hogy a CIC 1946 januárjában letartóztatta, de februárban szabadon is bocsátotta. Következő, dátum nélküli, de – miután a külső csoport vezetőjének jelöli meg magát – 1949-ben vagy 1950-ben írt önéletrajzában 1946 júniusára teszi letartóztatását, azzal a megjegyzéssel, hogy lelki stressz alkalmazása ellenére sem sikerült rábizonyítani, hogy a Politikai Rendészet ügynöke, s kéthavi fogság után kiszabadult. ²⁴ Ekkor úgy emlékezett, hogy már 1945 decemberében a hatósághoz került.

Kaiser tehát nem tagadhatta le „CIC-es múltját”, hiszen az szerepelt beszervezési nyilatkozatában is, de igyekezett az ellene ekkoriban felmerült gyanút eloszlatni, hogy már beszervezett CIC-ügynökként csatlakozott a politikai rendőrséghez. 1954-ben írott önéletrajzában viszont részletekbe menően emlékezett meg ugyanerről. Eszerint 1946 júniusában – 2 hónappal azután, hogy a politikai rendőrség munkatársa lett – tartóztatta le a CIC, s egy vöcklabrucki fogházban töltötte büntetését CIC-ügynök fogolytársak és osztrák csendőrök között, akiről ő persze tudta, kifélék, mifélék, s ennek megfelelően viselkedett. „*Elmondtam, hogy a Vöröskereszt anyagait gyűjtöm össze [...] Olyan törvény pedig nincs, hogy engem be lehessen csukatni, amiért a Vöröskeresztnek dolgozom.*”²⁵ Valószínű tehát, s erre később is vannak utalások, hogy Kaiser vöröskeresztes fedéssel dolgozott.

Kaiser önéletrajza további szövegében már szinte mesészerű elemekkel gazdagítja egykori tevékenységének bemutatását. Eszerint határozott fellépésének volt köszönhető, hogy nem verték meg amerikai kihallgatói akkor sem, amikor bilincsből volt, s sokat köszönhetett hipnotizóri képességeinek is, ami ámulatba ejtette mind az osztrák csendőröket, mind az amerikai hatóságok képviselőit... Mint írta, pontosan hét hónap fogság után szabadult azzal, hogy a pettighofeni lágert el nem hagyhatja, Magyarországra nem mehet, kikötötte, hogy bizonyos személyeknek nem eshet bántódása, naponta jelentkeznie kell az osztrák csendőrségnek, s hetente a CIC-nél, s hogy nem szabad hipnotizálnia sem...²⁶

Annak, hogy Kaiser ennyire részletesen (16 oldalas önéletrajzában nagyjából felében ezt taglalja) – és sok szereplő nevének leírásával hitelesítve – beszélt erről, vélhetően az az oka, hogy 1954-ben ő is tisztában volt azzal, hogy az 1946-os letartóztatása(i) már nem nyomnak sokat a latban, nem tekintik őt emiatt megbízhatatlannak. Ezt erősíti egy róla szóló 1954-es jelentésre firkantott feljegyzés Márkus Sándor áv. százados tollából: „... az 1946-os CIC kihallgatást mi most tisztázni nem tudjuk. Megbízhatóságát gyakorlati munkája során elért eredmények bizonyítják.”²⁷

Kaiser önéletrajzaiban egyébként általában sokat használta az „én megcsináltam, én elintéztam, én megoldottam” jellegű, saját magát rendkívül aktív, sikeres szereplőként bemutató kifejezéseket. Saját szerepének hangsúlyozásával kapcsolatban egyes tartótisztjei róla szóló jellemzéseikben később megjegyezték, hogy múltbeli büntetései miatt Kaiser tele van gátlásokkal, s ennek ellensúlyozására „hajlamos az önteltségre”, „elbizakodottságából fakadóan túl önálló”.²⁸

A Kaiser által írt szövegekben az is szembetűnő, hogy általában rendkívül részletesen, leírását nevekkel gazdagítva számolt be az 1930-as években elkövetett bűncselekményeiről, s – a korabeli szokásoknak megfelelően – részben az elmúlt rendszer társadalmi berendezkedését, viszonyait okolta tettei elkövetéséért. Aprólékos leírásának oka az lehet, hogy priusza sokáig nyomasztotta, jellemzéseiben rendre megjelenik, hogy emiatt kisebbségi érzéssel küzdött.²⁹ Másrészt félhetett büntetett előélete elhallgatásának következményeitől is: tapasztalata a '30-as évekből az volt, hogy ha priuszát elhallgatva helyezkedik el, és a rendőrség ellenőrzi, fény derül múltjára, s rögtön elbocsátják. Ez lehetett az oka annak is, hogy a Vöröskeresztnél töltött évekről is részletesen írt, ez volt az első munkahelye, ahol bevallotta korábbi büntetéseit, mégis alkalmazták, s így tudott megkapaszkodni. Feltűnő viszont szövegeiben, hogy az MKP-ba való belépése nem kap hangsúlyos szerepet, pedig ezt a korabeli önéletrajzok sokszor mitikus elemként mutatták be. Ennek oka valószínűleg az, hogy 1949-ben, a tagrevízió során kizárták a pártból, s párttagságának ügye jó néhány évig problémát okozott számára.

Noha fogságban töltött idejéről az 1946 júniusától kezdődő hét hónapot határozta meg, Kaiser minden egyes feljegyzése megegyezik abban, hogy 1946 novemberében – tehát hat hónap elteltével – feleségével és öt gyermekével együtt véglegesen visszatelepült Magyarországra, s rögtön a hatóság szolgálatába állt. Ettől kezdve 1950-ig államvédelmi karrierje töretlen volt. Lássuk, ebben az időszakban milyen ÁVH-s vezetőkkel állt kapcsolatban!

Kaiser tartótisztjei

Hogy kik voltak Kaiser tartói és egyéb államvédelmi kapcsolatai 1946 és 1949 között, jórészt csak későbbi, 1950 utáni feljegyzésekből tudhatjuk meg. A töredékes információk alapján leszűrhető, hogy életútjának ebben a szakaszában meghatározó volt a kémelhárítás és hírszerzés korabeli vezetőjének, Dékán Istvánnak ³⁰ a szerepe. Dékán már Kaiser beszerzésében is közreműködött: idézett visszaemlékezéseiben Kaiser azt írja, hogy a „vezérőrnagy úr”³¹ bizalmát elnyerve kérdezte ki Beke László hadnagy.³² Dékán döntött arról is, hogy Kaiser Ausztriából hozza a híreket. ³³ Kaiser állambiztonsági pályafutása párhuzamosságot mutat Dékánéval: utóbbi ÁVH-tól való elbocsátásával egy időben távolították el őt is a szervezettől, s Dékán „visszatérése” után, 1954-től alkalmazták újra őt is hivatalosan. Beke László után Szalkai János áv. százados³⁴ irányította Kaiser feladatait, majd az a Balácsi Béla volt tartótisztje, aki – Dékánhoz hasonlóan – fontos szerepet töltött be az államvédelmi szervek totális hatalmának kiépítésében.³⁵

Rajtuk kívül bizonyíthatóan dolgozott még Kovács Rezső áv. főhadnagynak,³⁶ az „olasz vonal” vezetőjének, és a következő években életében jelentős szerepet játszó Szabó Mihály áv. főhadnagynak, az angol, majd amerikai vonal vezetőjének, de Szabó alosztályvezetőjének, Szikla Péter áv. hadnagynak is.³⁷

Kovács Rezső ezt írta Kaiserről 1950-ben: „...ismerte nemcsak az osztály valamennyi beosztottját név szerint, de nyugodtan megállapíthatjuk, hogy munkamódszerünket, az osztály sok ügynökét, az osztály feladatait is nagy mértékben ismerte.”³⁸

A személyes viszonyok, informális kapcsolatok, mint később látni fogjuk, még az ÁVH-nál, ennél a nagyon hierarchikus szervezetnél is, úgy tűnik, sokat számítottak, amit Kaiser és bizonyára mások is kihasználtak.

Kaiser feladatai

„...hazaérkezve azonnal jelentkeztem a Hatóságnál. Itt egy ideig figyelő, környezettanulmány munkát végeztem, majd a nyugati elhárítás vonalán dolgoztam. Később kaptam egy pár beszervezést, amit másoknak nem sikerült megoldani. Nekem sikerült. Most már főképpen ezzel foglalkoztam. Dolgoztam francia, angol, amerikai vonalon...” – írta Kaiser 1954-ben.³⁹ E megjegyzése jól mutatja azt, hogy az államvédelmi szervek felállítása idején még valóban nem alakult ki specializáció. Mindenki végzett mindenféle munkát: ha arra volt szükség, „kátézott”, vagy figyelt, (titkos) házkutatást tartott, kihallgatott, kulcsnyomatot készített stb. Arról, hogy kiket figyelt, illetve kikről készített környezettanulmányt, nem sokat tudunk. A „nyugati elhárítás” vonalán végzett tevékenységéről és beszerzéseiről vannak információink.

Az általa vagy az ő közreműködésével beszervezettek jelzik a szervek azon szándékát, hogy a hálózatot kiszélesítsék, „tömegesítsék”, s lehetőség szerint mindenkit beszervezzenek, akit csak tudnak. Így pl. a kémelhárítás arra törekedett, hogy minden ellenségesnek minősített állam követségén háztartási alkalmazottakat állítson a hatóság szolgálatába. Tőlük általában nem vártak olyan értékes információkat, mint mondjuk egy beszervezett követségi diplomatától, ám általuk a kémelhárítás máris „házon belülről” került: olyan alapinformációkhoz juthattak, mint pl. hogy a megfigyelt diplomaták mikor, kit fogadnak, mikor hagyják el otthonukat stb. Esetenként így juthattak egy követség vagy egy diplomata lakásának alaprajzához, kulcsokhoz, dokumentumokhoz.

Kaiser a feljegyzések szerint különösen sikeresnek bizonyult háztartási alkalmazottak, titkárnők „kompromittálásában”. Nem véletlenül, hiszen ezek a beszervezések sokszor provokációs jellegűek voltak.⁴⁰ Marcel Latour francia diplomatának, a budapesti francia nagykövetség attaséjának szobalányát 1948 elején pl. úgy kényszerítették együttműködésre, hogy Kaiser „udvarolt” és ékszereket ajándékozott neki, a nőt pedig ezért őrizetbe vették és beszervezték.⁴¹

James Peter Kopcsák, a budapesti amerikai nagykövetség helyettes katonai attaséjának ügyére így emlékezett vissza Kaiser: *„Kopcsák amerikai alezredes sok borsot tört az orrunk alá. Autóján szovjet egységekhez hatolt be, járta az országot, fényképezett. Az lett a feladatom, hogy szervezzem be a szobalányát. Megszemléltem a terepet, majd egy délelőtt, amikor Kopcsák nem volt otthon, felmentem villájába.”*⁴² Itt először az öreg házvezetőnővel ismerkedtem meg, majd rajta keresztül a szobalánnyal. Az öreg nővel jóbarátságba [sic!] keveredtem, a szobalánnyal is. De Kopcsák nem volt tapasztalatlan: a szobalányait kéthavonta lecserélte... Az öreg nő maradt az alanyom. Csúnya, kövér lányát is bemutatta. Ennek udvaroltam. A végén olyan jóba lettünk, hogy a mamát simán beszerveztem. Ekkor utasítást kaptam, hogy szerezzek egészen közel a villához lakást, a technika elhelyezésére. A szomszéd villában szereztem egy szeparált szobát azzal, hogy diáktársaim zavartalanul tanulhassanak ott. A technikát Kopcsákhhoz beszereltük, s a szobából az elvtársak lehallgattak mindent. Ennek eredményeként Kopcsáknak kb. 50 ügynökét sikerült letartóztatni... Ezt a munkámat, mint a beépülés minta esetét tanították az akkori nyomozó iskolán”⁴³

De Kaiser működött közre Georges Lannurien, a francia követség katonai attaséja alkalmazottjának és Paul Dutko, az 1947 és 1950 között Magyarországon szolgálatot teljesítő amerikai diplomata, konzul szobalányának beszervezésében. Részt vett Hilbert Muenther amerikai légügyi attasé szobalányának és Harry Le Bowit, mezőgazdasági ügyekkel foglalkozó

amerikai diplomata titkárnőjének együttműködésre kényszerítésében. „Udvarolt” Tryon Ruth amerikai követségi beosztott szobalányának is.

Az említett diplomatákat kémkedés vádjával kivétel nélkül kiutasították az országból. A követségi tisztviselők ellenőrzésére az államvédelmi szervek klasszikus „mézcsapdát”⁴⁴ is alkalmaztak: beszervezték a körükben mozgolódó nőket, vagy beszervezett nőket állítottak rájuk.

Az államvédelmi beosztottak és megbízható embereik azonban nemcsak diplomaták tevékenységének felderítésére használtak „B-nőket”, hanem – méltóságon aluli helyzetbe hozva őket – „saját” célokra is. *„Az 1948–49 években a követségi elhárításnál, bár nem volt rendszer, vagy megengedett módszer, azonban előfordult, hogy maguk az operatív munkások »szolgálati érdekből« viszonyt folytattak nőekkel.”*⁴⁵ Egy ilyen esetről tudunk biztosan, amely Kaisert érintette. Árulkodó viszont a későbbi, róla szóló jellemzésekben megfogalmazott „dicséret”: *„Attól függetlenül, hogy akkori munkája megkövetelte különböző nőkkal való szexuális kapcsolat létrehozását, ezt el tudta választani családi életétől.”*⁴⁶

Az egyetlen irategyüttes, amelyben Kaiser ügynöki tevékenységét saját jelentései alapján követhetjük nyomon, Alessandro Nunnari (az iratokban sokszor Nunári, vagy Nunári Sándor) olasz kereskedőhöz kapcsolódik.⁴⁷ Az 1937 óta Magyarországon élő, a budapesti olasz követséggel jó kapcsolatokat ápoló Nunnari mindenfélével kereskedett, leginkább „vippla-fogakat” (műfogakat) vitt ki Magyarországról, melyekért mazsolát, citromot hozott be. De egyéb „különleges áruval” is foglalkozott, mégpedig a KEOKH-on (Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság) keresztül olasz beutazási vízumok szerzésével. Nunnarit 1948 nyara óta tartották megfigyelés alatt, s Kovács Rezső áv. alhadnagy, az olasz vonal irányítója hamarosan ráállította az olaszul beszélő Kaisert is, aki „Dr. Kőszeghy” néven, mint a KEOKH jó kapcsolatokkal rendelkező, korrupt tisztségviselője, 2-3 naponta találkozott Nunnarival az Oroszy-cukrászdában.⁴⁸

Kaiser részletesen beszámolt Nunnarival folytatott „üzleti tárgyalásairól”, aki előtt valóban úgy tűnhetett, hogy „Dr. Kőszeghy” pénzért, kisebb-nagyobb ajándékokért – nejlonharisnya, óra stb. – intézi a kiutazási engedélyeket. Kaiser közben megjegyzéseiben utasítást kért, hogy egy-egy engedély ügyében mit ígérhet meg Nunnarinak.

Kaiser feladata tehát látszólag a közvetítés volt Nunnari és a ki- és beutazási vízumokat, útlevelet engedélyező hatóság között. A szervek távlati célja azonban rajta keresztül Nunnari beszerzése volt, amely 1949 júniusában meg is történt: *„... a kapott utasítás szerint megpróbáltam őt simán beszervezni. Közöltem vele, hogy egy állami információs iroda szívesen venné, ha szolgálatába állana. Felhívtam figyelmét arra, hogy ez az alkalmaztatás reá nézve milyen előnyökkel járna”* – írta Kaiser.⁴⁹ Ezt követően meg is ismertette az „állami információs iroda” alkalmazottjával, vagyis átadta Nunnari – azaz ekkor már „Digó” fedőnevű ügynök – tartását Kovács Rezső alhadnagynak. Ennek ellenére többször találkozott vele ezután is. Később, miután Nunnari gyanút fogott, hogy készül ellene valami, és egy olaszországi utazásáról 1949 decemberében nem tért vissza Magyarországra, Kaiser utasításra az olasz kereskedő magyar barátnőjével kezdett el foglalkozni, hogy Nunnari neki írott leveleiből értesüljön az ÁVH, ha mégis visszatérne az országba. Nunnari maga is arra kérte volt barátnőjét, hogy bátran forduljon Kaiserhez, ha bármilyen problémája akad. Kaiser egyébként maga is váltott leveleket Nunnarival, melyekben biztatta, hogy jöjjön csak vissza nyugodtan, nem lesz bántódása. Nunnari azonban nem tért vissza. Kaiser egy 1953-as megjegyzése szerint azért félt, mert nem volt elég szilárd közte és a Hatóság között a kapcsolat, s az olasz kereskedő nem szimpatizált Kovács Rezsővel, ami pedig elengedhetetlen az ilyen beszervezésnél.⁵⁰

Kaiser és Nunnari korábbi barátnője – aki egyébként továbbra is jó kapcsolatban állt a budapesti olasz követség egyes tisztségviselőivel, és így maga is szolgáltatta a híreket a szerveknek – kapcsolata olyannyira elmélyült, hogy a volt barátnő esküvői tanúnak kérte fel őt. Kaiser igyekezett háztartási alkalmazotti állást találni neki az olasz vagy más követségen, és javasolta hivatalos beszervezését is az olasz vonalon új kapcsolattartójának, Izer Lajos av. őrmesternek. Ez meg is történt: a nőt „Szilágyi Erzsébet” fedőnéven tartotta immár hivatalosan Kaiser – egészen 1950 novemberéig, amikor „Záró-jelentés”-t írt az ügyben: *„Miután a Digó-ügyben k. b. 1 év óta sűrűn ismétlődő tanácskérő leveleimen kívül semmi érdemleges esemény nem történt, az a megállapításom, hogy nem szándékozik visszatérni [...] Ezzel kapcsolatban megszüntetem T. K.-val, mint az ügynek a közvetítőjével, az érintkezést.”*⁵¹

Nem valószínű, hogy Kaiser saját maga dönthette el, lezár-e egy ellenőrzést, vagy sem. Gépelt jelentéseinek nyoma sincs bármiféle utasításnak, amit tartótisztjától kapott volna, sem információi értékelésének. Minden bizonnyal, ha eleinte kapott utasítást, azt is csak szóban kapta. Kaiser a találkozók elhangzottakból született szövegeiben a „Jelentés” címet már használta, és szerencsére általában dátumot is írt rá, de az egyéb, később megszokott formai elemek – mint pl. a jelentés tárgya, vagy hogy pontosan melyik osztálynak szól, a fedőneves aláírás – a legtöbbször nem szerepelnek. A szöveg alján általában a Kaiser János vagy János aláírás szerepel, a jelentések hátoldalára pedig a legtöbbször ráírta: „Rekynek! Jánostól”.⁵² Izer Lajosnak szánt beszámolóin már a hivatalosabb „Izer bajtársnak!” felirat szerepel.

A külső csoport

Gyopár Miklós av. főhadnagy, az I/3. osztály beosztottja 1949 áprilisában vagy májusában tett javaslatot Dékának és Balázsinak egy, a szállodai vonalon felállítandó „K”, azaz külső csoport létrehozására.⁵³ Megalakításának célja az volt, hogy összefogottan ellenőrizzék a budapesti szállodákban hosszabb-rövidebb ideig megszálló külföldiek mozgását, és – a hálózat kiszélesítése érdekében – környezettanulmányokat készítsenek róluk, előkészítendő a későbbi lehetséges beszervezést. A csoport a Britannia (később Béke) Szálló I/134-es szobájában kapott helyet, konspirálva a szálloda egyéb hivatali helyiségei között. A szoba ajtajára „Ellenőrzési iroda” táblát akasztottak, és városi telefontal szerelték föl.⁵⁴ A csoport tagjai fegyvert is tarthattak – erre amúgy Kaisernek korábban is volt engedélye Szabó Mihálytól.⁵⁵

A külső csoportról szóló első – aláírás nélküli, de valószínűleg Gyopár által írt – feljegyzés 1950. március 31-i keltezésű.⁵⁶ A datálás azért fontos, mert a Kémelhárító Osztályon ekkor már a csoport átszervezéséről, sőt esetleges megszüntetéséről is szó esett, s az operatív tisztek nyilvánvalóan egész másképp értékelték a csoport munkáját, tagjainak tulajdonságait akkor, amikor már kifelé állt a rúdjuk, s nem akartak a már ellenségesnek tekintett csoport ügyeibe belekeveredni.

A csoport vezetőjévé Kaiser Jánost nevezték ki („Kálmán János” fedőnéven). Tagjai hozzá hasonlóan „B-egyének” voltak, többen közülük B-listázott⁵⁷ rendőrként kerültek kapcsolatba az államvédelmi szervekkel.⁵⁸ Ilyen volt Dövényi Lóránt („Dénes Lóránt”), akit rendkívül jó képességekkel rendelkező munkatársként jellemeztek, ám megbízhatóságára árnyékot vetett polgári származása. Emiatt a tagrevízió során a pártból is kizárták. Ugyanez azonban előnyt jelentett a hálózati munkánál, hiszen, mint az aláírás nélküli, de valószínűleg Gyopár Miklós által írt jelentésben olvashatjuk, polgári műveltsége révén könnyen beépült hasonló környezetbe.

Kiss József („Károlyi József”) már 1945 előtt rendőr, később nyomozó volt, majd 1945 után a Budapesti Rendőr-főkapitányságról B-listázták. Szakmailag nem tartották nagyra, de kiemelték megbízhatóságát, fegyelmezettségét és azt, hogy szimpatizál a rendszerrel.

A 27 éves Fehér Gyulát („Faludy Gyula”) Kaiser ajánlotta be – szomszédok voltak –, korábban az angol vonalon dolgozott. Róla Gyopár nem éppen pozitívan nyilatkozott: szakmai munkája mit sem ér, politikailag teljesen képzetlen, sok benne a kispolgári vonás – mert hadirokkant apja jól keresett a kintornázással –, valótlan dolgokat ír jelentéseibe, „külvárosi jampec” típus, aki fizetését csak magára költi.⁵⁹

A csoporthoz később csatlakozott Karika János („Kárpáti János”). Vele minden tekintetben meg voltak elégedve: politikailag képzett, öntudatos, szakmailag kezdő, de jól használható munkatársként ismerték. „Hiba nála családi vonásban mutatkozik, felesége reakcióss beállítottságú” – jegyezte meg az értékelő.⁶⁰

Végül, de nem utolsósorban a gépirői feladatokat Kaiser lánya, Anna („Kassay Anna”) végezte, akit 17 éves kora ellenére komoly, szakmailag jól fejlődő és már egyes operatív részfeladatokat is elvégző munkatársként jellemeztek, „aki felfigyel a csoporton belül is ellenséges megnyilvánulásra”.⁶¹ Őt egyébként már egy hónappal korábban, 1949 márciusában vette fel Szabó Mihály, s apja mellett dolgozott titkárnőként, önéletrajza szerint az ÁVH egy külső, konspiratív irodájában, a Magyar Vöröskereszt központjában.⁶²

Noha Kaisert jól ismerték már a szervek, a csoport vezetőjeként rendszeresen értékelték őt is. Ezekkel azonban óvatosságnak kell lennünk. Tartótisztjei róla szóló jellemzéseit szép számmal találhatók dossziéjában, ám ezek jórészt később és mindig valamilyen felkérésre jöttek létre, valamilyen célt szolgáltak: 1950-ben, a külső csoport feloszlásakor pl. azt, hogy minél jobban befeketítsék Kaisert, 1954-ben pedig azt, hogy fátylat borítsanak köztörvényes bűncselekményekkel és CIC-cel terhelt múltjára, és egy, akár külföldi bevetésre is alkalmas személynek mutassák be őt. Egykori kapcsolattartói külön-külön írtak jellemzést róla, melyet nyilvánvalóan befolyásolt Kaiserhez fűződő személyes viszonyuk, illetve az a szándékuk, hogy őket ne érintsék negatívan Kaiser és csoportja ügyei. Ezeket a szövegeket aztán egybegyűrve terjesztették fel magasabb szintre, ekkor tovább módosulhatott az értékelés. Gyopár ekkor, 1950. március végén még abszolút megbízható, jó képességekkel rendelkező munkaerőnek írta le Kaisert. Kaiser rendszeres havi fizetése 1300 Ft volt, Dövényi, Kiss és Fehér 700 Ft-ot, Karika János 600 Ft-ot, Kaiser Anna 550-et keresett havonta.⁶³

A külső csoport fenntartási költségeit illetően csak néhány adatunk van: 1949 decemberében 9134,80 Ft, 1950 januárjában 6126,60 Ft, februárban 9596,50 Ft volt a bérekkel együtt. A külső csoportnak rövid működése alatt is legalább annyi tartótisztje volt, mint Kaisernek az előző években. A csoportot megalakító Gyopár Miklós átadta az irányítást a szállodai vonal vezetőjének, Gát Ernőnek, utána Tóth László következett,⁶⁴ majd Fodor Artur áv. alhadnagy.⁶⁵ 1950 elején Gyopár utasítást kapott, hogy ismét ő tartsa a csoporttal közvetlenül a kapcsolatot. Tóth Lászlóval elégedett lehetett Kaiser, legalábbis a csoport átszervezéséről tett javaslatában őt kérte volna vissza Gyopár helyett: „...az eddigi gyakorlat azt mutatta, hogy addig, amíg a kapcsolatot T. bajtárs tartotta, a csoport működése erősebb volt, problémáinkra gyors választ kaptunk” – jegyezte meg.⁶⁶

A külső csoportról és Kaiserről szóló minden egyes jellemzésben, értékelésben viszont azt találjuk, hogy a csoport valódi vezetője Szabó Mihály áv. százados, a kémelhárítás amerikai vonalának vezetője volt, akinek Kaiser korábban is és a csoport vezetése mellett is dolgozott követségi vonalon. Szabó Mihály áv. főhadnagy szintén 1945-től dolgozott a rendészeti szerveknél, egyházi, ifjúsági vonalon, majd az amerikai követség elhárításának vonalán. Dékán közvetlen irányítása alatt alosztályvezető lett, és előléptették századossá is.⁶⁷

A csoport elsősorban külső figyelési feladatokat látott el, kezdetben „Sz”, azaz szállodai vonalon, majd 1950 elejétől az egész kémelhárító osztály számára is. A legnagyobb ügy, amiben dolgoztak, a Standard-perhez kapcsolódott. Kaiser és az őt irányító operatív tisztek feljegyzései szerint Edgar Sanders és Robert Vogeler, a Standard-per kulcsszereplőinek megfigyelését – kapcsolataikkal együtt – szinte teljes egészében a külső csoport végezte.⁶⁸ Az ÁVH Ipari Alosztálya által már régóta előkészítés alatt álló perbe valószínűsíthetően 1949 októberében kapcsolódott be a Kémelhárító Alosztály, s innentől kezdve vált igazán intenzívvé a Standard elleni operatív munka. Dékán megjegyezte: szállodai hálózatukon keresztül kaptak információt arról, hogy az 1949. szeptember 30-án Budapestre érkezett – és az Astoriában megszálló Robert Vogeller (sic!) – gyanúsán viselkedik, láthatóan konspirál, így megfigyelés alá vették.⁶⁹ A Standard-per hatalmas terjedelmű iratanyagában több „Sz-vonalon” beérkezett, aláírás nélküli jelentéssel találkozhatunk, amelyek Vogeler („Vaddisznó” fedőnevű célszemély), Sanders és kapcsolatainak megfigyeléséről szólnak.⁷⁰ Kaiser feljegyzése szerint „az akkor közismert, nagy ügy” befejezésével, 1949 novemberében ő és a csoport tagjai egyhavi jutalomfizetést kaptak.⁷¹

Emellett Kaiser folytatta követségi vonalon végzett feladatait, a beépüléseket, beszervezéseket is. A csoport tagjai közül Dövényi Lóránt is dolgozott többek között angol és amerikai vonalon. Így pl. Paul Dutko amerikai konzul háztartási alkalmazottját szervezte be és tartotta. Kiss Józsefnek is adtak a figyeléseken és kátézáson kívül más megbízatásokat. Ő 1950 tavaszán éppen egy jugoszláv ügyben tartott informátort.

A csoportok tagjainak több száz oldalas dossziéit olvasva azonban elsősorban nem feladataik tűntek fel, hanem az a problémahalmaz, amely tartótisztjeikhez és általában az állambiztonsági szervekhez fűződő felemás viszonyukból következett, másodsorban személyes – és ügynöki tevékenységükről cseppet sem leválasztható – gondjaik tömkelege; attól kedve, hogy Kaiser és csoportja tagjai miért nem kerülhetnek hivatásos állományba, egészen addig, hogy a Belügyminisztérium igazolja egyikük munkaviszonyát a nyugdíj jogosultsághoz. Kaiser állományba kerülésének kérdése komoly konfliktust okozott közte és a szervek között. Kaiser sok feladatot kapott, amit általában nem bíztak ügynökökre, csak a szervek alkalmazottjai végezhettek. Nem is volt más állása, és – noha többször kapott ígéretet rá Dékántól, Balázstól és Szabó Mihálytól is – soha nem került hivatásos állományba. Ennek legfőbb akadálya büntetett előlétele volt. Kaiser számtalan kérvényt nyújtott be priusza eltörlése ügyében Ries István igazságügy-miniszternek, éppen aktuális tartótisztjének vagy éppen Dékánnak:

„Alezredes bajtárs! Tudom, hogy a múlt rendszerben elkövetett bűnöm nem emeli értékemet. Azonban az akkori szociális viszonyok okozták azt, hogy a bűnt elkövettem, s az akkori társadalmi rendszer, melynek fő célja az volt, hogy minél több jogfosztott proletár legyen [...] Ha a múlt társadalmi rendszerben munkásszarmazásom miatt másodrendű ember voltam, az az akkori viszonyok mellett érthető volt. A szocialista társadalmi rendszerben még a most elkövetett bűnöket is megbocsájtják, mint erre számos példa van, így érthetetlen előttem, hogy az én régi bűnömet, mely nem teljesen csak a magam bűne, a szocialista társadalmi rendszer, melyet szívvel-lélekkel, ha kell az életemmel is szolgállok, nem akarja vagy nem tudja megbocsájtani...” – fogalmazott Kaiser igazán szívhez szólóan.⁷² Hasonló tartalmú beadvánnyal fordult Balácsi Bélához, Gyopár Miklóshoz is, kérelme teljesítésére azonban csak hivatalos úton, az 1953-as amnesztiarendelet nyomán került sor.

Büntetett előlételenek fontos következménye volt az is, hogy a tagrevízió során, 1949 tavaszán kizárták a pártból. Kaiser önéletrajza szerint kizárása bizalmas jellegű volt, így megfellebbezni se tudta.⁷³ Annak pedig, hogy sem ő, sem a csoport többi tagja nem kerülhetett hivatásos állományba, volt egy olyan aspektusa, amelyre elsőként talán nem is gondolnánk: miután nem

volt hivatalos állásuk, nem voltak tagjai szakszervezeteknek, tömegszervezetnek, így nem volt társadalombiztosításuk (OTI-tagságuk), és nem részesültek bizonyos szociális juttatásokban sem. Kaiser többször fordult tartóíhoz panaszával. 1950 márciusában Gyopár Miklós részvételével csoportértekezletet tartottak, melyen a tagok előadhatták problémáikat, Kaiser későbbi beadványai szerint azonban semmi sem történt. Legégetőbb problémájuknak Kaiser a csoport tagjainak legalizálását, társadalombiztosítását és „polgári ruhamegváltását”⁷⁴ tartotta. Megemlítette azt is, hogy kimaradtak a Tüker tüzelőakciójából, a téli burgonya- és hagymaellátásból.⁷⁵ De nem kaptak utalványt az 1951 elején újra bevezetendő jegyrendszerhez sem: „Az élelmiszerspekuláció megakadályozására e hó közepén minden dolgozó, valamint a nyugdíjasok bevásárlási utalványt kaptak, maguk és családtagjaik részére, melyre személyenkint egy kg. lisztet, 1 kg. cukrot, ½ kg. rizst, 2 dkg. paprikát és három tojást adott ki a Közért. Tekintettel arra, hogy ezek a fő élelmiszercikkek szabadforgalomban most vagy nem, vagy csak igen kis mennyiségben és nehezen szerezhetők be, azzal a kéréssel fordultam Miklós bajtárshoz, hogy ilyen utalványokat szerezzen be részünkre. Miután ennek technikai akadálya van, az utalványokat nem bírtuk megkapni. Így előállott az a helyzet, hogy akkor, amikor mi annyi lisztet sem tudunk beszerezni, hogy egy főzeléket berántsunk, a fasiszta nyugatos nyugdíjasok utalványaikra bőszégesen el vannak fentiekkel látva [...] Miklós bajtárstól egy teljes napot kaptunk arra, hogy a városban járva fenti élelmiszereket beszerezzük, ez azonban eredménytelen maradt. Mindenütt az utalványokat kérték.”⁷⁶

Mindezt családjuk sem nézte jó szemmel: „míg az én feleségem... csak annyi megjegyzést tett, hogy úgy látszik, ennyi becsületes sincs a hatóság nál [...] az egyik bajtársnak a felesége azt mondta a férjének, hogy nem igaz az, hogy dolgozik, mert akkor megkapná ezeket [...] egy másik bajtárs felesége férjének azt dobta a szemére, hogy nem is lehet nyomozó, hanem valami »rendőrspicli.«”⁷⁷

Kaiser életkörülményei a korabeli viszonyokhoz képest sem tűnnek túl fényesnek: a luxuskörnyéknek nem nevezhető Aszódi úton (Külső-Ferencváros) lévő szoba-konyhás házukban heten éltek együtt. Hogy Kaiser nem került hivatalos állományba, a csoportja irányításában is gondot okozott számára, Gyopár Miklós feljegyzése szerint legalábbis a csoport fegyelmi kérdéseinek tárgyalásánál Kaiser gyakran hivatkozott arra, hogy nincs állományban, így nincs büntető eszköz a kezében, s nem tud mit tenni.⁷⁸ Kaiser feljegyzéseiből úgy tűnik, nemcsak anyagilag és a csoport vezetésével kapcsolatos problémák miatt érintette hátrányosan, hogy nem tartozik hivatalosan az ÁVH szervezetéhez. Elejtett megjegyzéseiből látszik, hogy ezt méltánytalannak, személye alábecsülésének érezte: pl. a csoport átalakításáról szóló javaslatában Tóth Lászlóval, a csoport egyik tartójával kapcsolatban megjegyezte, hogy amíg ő volt a főnök, „mindenekfelett éreztük, hogy a Hatóság szerves része vagyunk”. Kaiser ekkor figyelmeztetett arra is, hogy ha a csoporttagokat átveszik az alosztályok, „a velük való érintkezési módnak ne legyen »B-ember« jellege”.⁷⁹ Később Szabó Mihály ellene fordulásának tulajdonította azt, hogy néhány ember éreztetni kezdte velük, ők nem nyomozók, „hanem valami csökkentett értékű »B-ember« féle valakik, akiket bár felhasználnak, de nem becsülnék”. Ugyanekkor jegyezte meg azt is, hogy „Dékán ales. távozása után már csak »ezek« voltunk”⁸⁰

1950. január 1-jével az ÁVH kivált a Belügyminisztériumból, és közvetlenül a Minisztertanács felügyelete alá helyezték. A függetlenített, teljhatalmú ÁVH-n a kémelhárítás, azaz az I. Főosztály vezetésével Dékánt bízták meg, aki maga is vezetett vizsgálatokat, kihallgatásokat a koncepciók perек során. Szabó Mihályt az I/3-a alosztály vezetőjévé nevezték ki. Ekkor azonban már nemcsak a korábban a rendszer ellenségévé nyilvánítottak ellen folytak koncepciók perек, bőven zajlottak a szerveken belüli tisztogatások előkészületei, természetesen szigorúan titkosan.

A külső csoport és Kaiser „leáldozásának” első jelei már 1950 tavaszától tetten érhetők. Innentől fokról fokra követhető, miként váltak (majdnem) ellenséggé. Ekkor merült fel ugyanis először a csoport átszervezése, esetleges megszüntetése oly módon, hogy a csoport tagjait áthelyezik a kémelhárítás bizonyos osztályaira. Legalábbis ez szűrhető le abból a beadványból, amit Kaiser a csoport átalakításáról szóló kihallgatása után két nappal, 1950. május 28-án írt Dékának.⁸¹ Kaiser finoman tiltakozott a csoport feloszlata ellen. Többek között arra hivatkozott, hogy a csoport tagjai közül Fehér és Kiss – akiknek leváltását ő már korábban kérte – használhatatlanok, Karika pedig még csak négy hónapja dolgozik. Így csak ő maga és Dövényi Lóránt megfelelő munkaerő, vagyis a csoport feloszlataival az alosztályok nem jutnának megfelelő segítséghez. Kaiser javasolta, hogy a csoport maradjon meg, mint keret, a megfelelő munkatársakat pedig adják át a kémelhárítás alosztályainak. A külső csoport tehát káderutánpótlás-nevelő intézményként működött volna tovább.⁸² Kapcsolattartójául a már említett Tóth Lászlót javasolta, vagy ha ez nem megoldható, ő maga is alkalmazható lenne – írta, annál is inkább, mert komoly gyakorlata van. Mindehhez természetesen szükségesnek tartotta állományba vételét. A munkatársak alosztályoknak való átadásával kapcsolatban külön figyelmeztette Dékánt, hogy a velük való érintkezési módnak „ne legyen »B-ember«-jellege”, valóban bajtársakként kezeljék őket, és emelkedjen fizetésük is, hogy érezzék, felemelkedést jelent az alosztályokhoz kerülniük.

Kaiser javaslataiban nemigen látszik, hogy ekkor már kezdett a csoport körül megfagyni a levegő, pedig egy hónapon belül, 1950 júniusában leváltották, illetve áthelyezték főnökeit, Dékánt és helyettesét, Balácsi Bélát.⁸³ Ezzel pedig Szabó Mihály pozíciója is megrendült. Kaiser szerint Szabó ekkor kezdte el őt fúrni, mert túl sokat tudott róla. *„Állítása szerint Szabó most »igen nagy fiú« lett és kellemetlenné vált számára a vele való barátság és az, amit a barátságuk alatt róla megtudott..”* – írta Gyopár.⁸⁴ 1954-ben írt önéletrajzában⁸⁵ is említi Kaiser, hogy Szabó ekkor egyszer fölkereste őket, és azt mondta, hogy nem jó, hogy annyi mindent tud a Főosztály munkájáról. Majd megfenyegette, hogy ne ugráljon a CIC-es múltjával, mert úgy jár, mint Kökövics, vagyis felakasztják.⁸⁶ Előkerült tehát Kaiserrel szemben a kémvád.

Kaiser, kihasználva, hogy Szabó elmenekült – vagy elküldték? – szabadságra, igyekezett magát menteni, „beelőzte” Szabót, és feljelentette Gyopár Miklósnál, aki ezt jelentésben továbbította a kémelhárítás új vezetőjének, Bradács György av. őrnagynak.⁸⁷ Szabó Mihályt az ÁVH Fegyelmi Osztálya 1950. július 8-án őrizetbe vette. Egy hónap múlva szabadult, erkölcsstelen magatartása – „B” és más nőekkel való viszonya – miatt a testülettől elbocsátották, a pártból kizárták. El is helyezkedett: az ÁVH többszöri felszólítására vették fel a Csepeli Autógyárba. Akkor úgy tűnt, meg is ússza ennyivel. 1950 októberében azonban, a Szűcs-ügy kapcsán ismét őrizetbe vették, és hivatali titoksértés (többek között azért, mert Kaisernek „elfecsegte” Kökövics ügyét) és hűtlenség vádjával 1951 márciusában 10 év börtönbüntetésre ítélték.⁸⁸

Ezzel párhuzamosan megindultak a Kaiserrel és csoportjával szembeni lépések. A csoport tagjainak pisztolyait még Balácsi Béla utasítására vette el Gyopár. 1950. július 7-én – egy nappal Szabó Mihály letartóztatása előtt – operatív intézkedéseket javasoltak egy aláírás nélküli, csupán I/3. Osztály névvel fémjelzett jelentésben Kaiserékkal szemben.⁸⁹ Kezdeményezték a külső csoport Britannia-szállóbeli telefonvonalának és Kaiser illegális találkozási helyének lehallgatását, Kaiser és Fehér Gyula levelezésének ellenőrzését, Kaiser időszakos lefigyelését és azt, hogy környezettanulmányt készítenek róla. Karika Jánost jelölték ki arra a feladatra, hogy – megismerve a magasabb rendű szempontokat – jelentsen Kaiserről és a csoport többi tagjáról. Ezzel egyidejűleg javasolták, hogy a komolyabb feladatokat vegyék el tőlük, és olyanokkal bízzák meg őket, amelyek révén könnyen ellenőrizhetőek. Mindehhez szükséges volt, hogy a csoportot egyben tartsák. Arra is külön figyelmeztetett a javaslattevő,

hogy mindent a legnagyobb konspirációval kell végrehajtani, hiszen Kaiser öt éves gyakorlattal rendelkezik szakmájában, és féltő, hogy észre fogja venni, ha pl. követik.

Kaiser – valószínűleg a Városház utcában lévő 90 – illegális találkozási helyének („illeglakásának”) lehallgatására a jelentés szerint valamiféle provokatív akció előkészítése céljából volt szükség, ezt azonban nem részletezték bővebben. Az pedig, hogy Karika Jánost jelölték ki csoporton belüli ügynöknek, annak volt köszönhető, hogy az alig négy hónapja velük dolgozó „külső munkatársat” ki akarták emelni és a hatóság állományába venni. ⁹¹ Megbízhatóságát, amellettt hogy egyéb, a csoporttól független feladatokkal bízták meg, valószínűleg így akarták tesztelni. Mindebből az is leszűrhető, hogy a külső csoport tevékenységét nem ellenőrizték korábban olyan szigorúan, mint más ügynököket, megbízták abban, hogy Kaiser „rezidensként”, megfelelően irányítja a csoportot, és hiteles jelentéseket ad.

Bradács egy jelentés szélére írta fel, hogy Dövényit annak ellenére el kell távolítani, hogy kiváló és lelkes munkaerő, ám „*lelkességét nem hatja át a dolgozó társadalom iránti szeretet*”.⁹² Kaiserről 10 nappal az operatív intézkedéseket javasoló jelentés után terjesztett fel környezettanulmányt Bradácsnak az ÁVH III/1-b alosztályának vezetője, Drucker Tamás.⁹³ Ebben aztán minden negatívumot összegyűjtöttek, amit csak lehetett, illetve amit csak ki tudtak találni, kezdve azzal, hogy Kaiser „*németeredetű kispolgári családból származik*”, s hogy nem is a Vöröskereszttel ment Nyugatra '44-ben – ráadásul a családjával, tehát nem is akart hazajönni –, hanem német katonákkal lókísérőként. Amúgy is németbarát volt, szomszédjainak a németek győzelmét bizonygatta. 1945 után belépett az MKP-ba, de párttagsága annyiban merült ki, hogy pártnapokon hangzatos beszédeket tartott. Felesége templomba jár, pártnapokra nem, klerikális jobboldali. 16 éves gyermekét „*kifejezetten reakciós*” minősítéssel illették, aki távol tartotta magát az úttörőmozgalomtól, és a játszótársainak dicsekedett, hogy Nyugaton milyen jó dolga volt. Kaisernek olyan barátai vannak, mint pl. Fehér Gyula, aki pedig jobboldali szocdem volt, s Kaiser ennek ellenére a csoportba ajánlotta. A környezettanulmányban az is szerepelt, hogy Kaiser ismerősei, szomszédai kezdettől tudták, hogy ő és a lánya kapcsolatban áll a rendőrséggel. Az biztos, hogy Kaiser és társai később sem igen törődtek a szigorú konspirációval.

A káté mellett a Kaiserrel kapcsolatban álló ÁVH-s tiszteknek véleményt kellett írniuk róla. Abban megegyeznek a már többször említett jellemzések, hogy Kaisert szakmai vonalon kiváló képességekkel rendelkező, fáradtságot nem ismerő munkatársnak tartották. Megjegyezték, hogy a beépülés a specialitása, de a figyelés, környezettanulmányozás terén van még mit tanulnia: „*Módszerei elég kezdetlegesek és a hatóság benti gyakorlatát figyelembe-véve messze elmaradt*” – írta róla Gyopár első jellemzésben, 1950. március 31-jén.⁹⁴

A külső csoport munkamódszereiről a később, 1954 őszén keletkezett jelentésekből is tájékozódhatunk. Szikla Péter, aki Szabó Mihályt követte az ÁVH I/3-a alosztályának élén, s ettől kezdve sokáig napi kapcsolatban állt Kaiserrel, „*provokációs csoport*”-nak nevezte a külső csoportot: „*Alapvető módszerként a provokációt használták és meg kell mondani, hogy ezen a területen rendkívüli »eredményeket« tudtak felmutatni. Pl. szinte felajánlásokat tettek, hogy egy-egy megjelölt, ismeretlen személyt 3 nap alatt provokálják és beszerzésre kész állapotba hozzák [...] Provokációnál nem számított náluk az eszköz, ez lehetett pénz, valuta, zsarolás, szerelmi kapcsolat, mindegy volt, csak célravezető legyen.*”⁹⁵ Szikla is nagyon jól képzett, bátor és leleményes operatív munkatársnak jellemezte Kaisert, aki teljes mértékben önállóan dolgozott, sőt, szerinte elbizakodottságából fakadóan időnként túl önállóan is: „*A megjelölt feladat elvégzésére általában nem kérte a módszerek megjelölését is – és ahogy ők szokták mondani, csak a megrendeléseket vették fel és a többi már az ő dolguk.*”⁹⁶ Ugyanezt Kaiser is megfogalmazta 1954-es önéletrajzában: „*Egy ízben felkeresett bennünket Szabó s arról beszélt, nem jó, hogy én túl sokat tudok a Főosztály munkájáról, többet, mint egy*

alosztályvezető. Mondottam, hogy ennek az az oka, hogy ha bármely alosztályon fennakadás van, akkor János és bandája teszi tisztába a dolgokat. Azért vagyunk.”⁹⁷ Kaiser önéletrajzaiban – érthető okokból – ennél bővebben nem tért ki saját módszereire. A provokálás, a „gyors beszerzés” (szigorúan csak elvileg) tehát 1954-ben már nem tartozott az általánosan elfogadott – bevallható – eljárások közé, de, mint láttuk, már ’50-ben „meghaladottnak” nyilvánították Kaiser módszereit az ÁVH-n belülihez képest. Hasonlóan jó munkaerőnek jellemezte Kaisert a korábban szintén vele dolgozó Budai András áv. százados (1954-ben a BM I/1 alosztály vezetője) és Balázsi Béla is, aki szerint „a társadalom minden rétegében lehetett őt használni úgy a diplomaták, mint a cseléd lányok, grófok vagy volt csendőrök között”.⁹⁸

Az első, 1950. márciusi jelentésben még nem találtak kivetnivalót Kaiser egyes vezetőkhez való viszonyában és legfőképpen megbízhatóságában. A Dékán és Balázsi távozása, Szabó Mihály letartóztatása után keletkezett jellemzések azonban már más hangot használtak. Az operatív tisztek nyilvánvalóan igyekeztek mindent az előbbieket nyakába varrni. Így pl. hosszan foglalkoztak azzal, hogy Kaiserrel megengedhetetlen módon baráti viszonyban volt mindenki, csak természetesen éppen ők nem: „*Találkozásaink alkalmával egyszer-kétszer felvetette, hogy az összes bajtársak közül én vagyok az egyetlen, akivel hivatalos tónusban beszél, a többiek mind »haverok«*” – írta a Nunnari-ügyben Kaisert foglalkoztató Kovács Rezső.⁹⁹ Ugyanez Gyopár Miklós szájából így hangzik: „*Egy alkalommal Keiser is elszólta magát előttem, mikor kijelentette, hogy »sokat panaszkodott rám a Rekinék«* [Kovács Rezsőnek]. *Panaszkodásainak oka az volt, hogy míg Balázsi és Szabó Mihály bts-ak szinte barátilag kezelték, úgy én a hivatalos formát betartottam vele szemben, ami neki nem igen tetszett.*”¹⁰⁰ Gyopár Miklós azt is említette, hogy mikor ő került sorra a referatúrán Dékánál és Balázsinál, már láthatóan tudtak Kaisertől mindent, jelentései így csak formálisak voltak.

A leginkább természetesen Kaiser Szabó Mihály immáron volt áv. századossal tartott baráti kapcsolatát kifogásolták. A Kaiser, a csoport és Szabó Mihály közötti, megengedhetetlen haveri viszony részeként legendák keringtek bulizásaikról: „*...Szabó bts. együtt mulatott egy éjjel a csoport tagjaival, és ekkor azok elővették fegyvereiket. Kaiser is beszélt erről a mulatásról és elmondta, hogy olyan jó volt a hangulat, hogy Szabó bts Dövényi Lorántot haway [sic!] táncosnőnek öltöztette fel (illetve vetköztette le) és úgy táncoltatta.*”¹⁰¹ Külső figyelésekkel egybekötött szórakozásaikról Szabó Mihály is említést tett, ahol „B”-nőkkel, vagy az ÁVH női beosztottaival megjelenve „*megjátászás céljából úgy tettek, mintha természetes szórakozópartnerek lennének.*”¹⁰²

Mind Kovács Rezső, mind Gyopár Miklós igyekezett biztosítani magát azzal, hogy ők ezekről a visszás dolgokról jelentést is tettek Balázsinak és Dékának, akik azonban csak legyintettek erre, mondván, hogy elhárítási szempontból ez még jó is. Szabó Mihály felelősségét Kaiser később, 1954-ben is kiemelte, őt tette felelőssé a csoport 1950 tavaszától folyó „*mesterséges szétzüllesztéséért*”, „*megrohasztásáért*”.¹⁰³ A „*csoport megrohasztása*” kifejezést Szikla is használta, aki – bár Kaiserék tevékenységének szakmai színvonalát agyondicsérte – amúgy nem volt túl jó véleménnyel róluk. A csoport szellemét kifejezetten rossznak találta. Szerinte ahol csak lehetett, igyekeztek pénzt kicsikarni a hatóságtól, hamis elszámolásokat gyártottak, de magánéletükben is züllöttek voltak. A helyzetért ő is első sorban Szabó Mihályt tartotta felelősnek.¹⁰⁴

A kémvád előkerülésével Kaiser egész hatóságához fűződő viszonya más fénybe került Kovács Rezső jellemzésében, amit a szóhasználat is mutat: Kaiser már Szalkai „*bizalmába beférkőzött*”, „*behízelegte magát*”, őt csak „*főnököm*”-nek szólította. Szabó felügyelete alatt „*kiöltözötték*”, az ÁVH-n „*mindenki haverja volt*”, holott csak „*egy közönséges bűnöző, kasszafúró*” volt, aki többször beszélt CIC-fogságáról is. Kovács Rezső mindössze ennyit jegyzett meg Kaiser CIC-es múltjáról, nem hangsúlyozta azt.¹⁰⁵

Gyopár Miklós külön kitért jelentése végén Kaiser CIC-fogságára, de – ekkor még – nem vádolta kémkedéssel: Kaiser „*munkához való viszonya jó. Mindez, amikor felvetődik az, hogy nem-e [sic!] az ellenség ügynöke, csak azt bizonyítja, hogy akkor az ellenségnek is kiváló ügynöke [...] A munkával kapcsolatban ellenséges megnyilvánulást nem tapasztaltam. Nem tapasztaltam olyan körülményt sem ami szavahihetőségét kétségbe vonná [...] Úgy nagyvonalakban a körülmények azt mutatják, hogy ki van szolgáltatva nekünk. Semmire sem vihetné, ha mi nem támogatjuk.*”¹⁰⁶

Úgy tűnik, a Kaiserrel szembeni kémkedési vádról ekkor, 1950 nyarán még nem döntöttek, vagy még nem készítették elő a koncepciót. Az 1950 nyara és decembere közötti időszakról semmiféle irat nem áll rendelkezésünkre Kaiser és a csoport ügyében. S bár Szikla Péter azt írta, hogy Gyopár tisztázta Kaiser CIC-es ügyét és így ő és a csoport nyugodtan dolgozott tovább, inkább az a valószínű, hogy a csoportot egyben tartva az ellenük folyó bizalmas nyomozást készítették elő. A csoport kapcsolattartója továbbra is Gyopár Miklós volt, míg Kaiser külön tartótisztje Vári Józsefné áv. főhadnagy.

Kaiser 1950. december 15-én kérte elbocsátását az ÁVH-tól, jelezve, hogy személyesen szeretné Gyopárnak távozása indokait elmondani. Az őrnagy azonban nem fogadta, így írásban foglalta össze problémáit: a csoport dezorganizálását és a már idézett szociális problémákat. Gyopár ezt azzal kiegészítve terjesztette fel Bradácsnak – sürgős döntést várva –, hogy Kaiser az osztály egyik munkatársának elmondta, attól tart, hogy internálni fogják, hiszen már öt éve áll a hatóság szolgálatában, nem fogják csak úgy elengedni.¹⁰⁷

A döntés meg is született, a külső csoportot hivatalosan 1950. december 30-án oszlatták fel, mégpedig a szovjet tanácsadók javaslatára.¹⁰⁸ Kaiser és a csoport tagjai egyaránt 1000 forintot kaptak búcsúzóul. Ezt Kaiser nehezményezte is később, nem tartotta igazságosnak, hogy a négy hónapja dolgozó Karika János ugyanannyit kapott, mint ő. Ezenkívül állásba helyezésükről is határoztak, már csak a bevezetendő operatív ellenőrzés miatt is. Kaiser ötéves nyomozó múltjával szeretett volna a Főkapitányság bűnügyi osztályára kerülni, és kérte, ha bármilyen állásba kerül, segítsék őt abban, hogy a hiányzó öt év miatt, amit az államvédelmi szerveknél töltött, s így nem tud igazolni, valamint büntetett előélete miatt ne kerüljön bajba. Az állásba helyezés – amit az ÁVH először hivatalos úton, a Munkaerőtartalékok Hivatalán keresztül próbált elintézni – nem is ment olyan könnyen. Egyrészt sehol nem fogadtak szívesen volt ávósokat, másrészt Kaiser beadványaiból látszik, több olyan állást ajánlottak neki, amit ő az alacsony fizetés miatt nem fogadott el.

Ennek pedig az volt a következménye, hogy a csoport operatív ellenőrzése is még váratott magára, holott Gyopár pár nappal a feloszlítás után, 1951. január 6-án „logikailag” bebizonyította, miért CIC-ügynök Kaiser.¹⁰⁹ Ennek első pontja szerint Kaiser eleve nem őszinte, mert magát proletár származásúnak állította be, holott környezettanulmánya szerint ő bizony kispolgári származású. Ráadásul ezt a valótlán állítást, hogy ő a munkásosztály tagja, felhasználja egyes cselekedeteinek indoklásánál. Majd jön a dialektikus magyarázat: „...*ha hamis a kiindulási pont, hamisnak kell lenni a következtetésnek is.*” Magyarul, Kaiser nem hivatkozhat '30-as években elkövetett bűncselekményeivel kapcsolatban szegény munkás voltára, mert nem is munkás volt, hanem kispolgár. Gyopár leírta indoklásában Kaiser környezettanulmányának negatív elemeit is és azt, amiről már volt szó, hogy önéletrajzából elhallgatta CIC-fogságát, ami pedig az 1946-os beszervezési nyilatkozatban szerepel. Gyopár nem tartotta hihetőnek, hogy Kaiserre ne tudták volna rábizonyítani, hogy a politikai rendszet ügynöke, mert ugye, eleve nem volt őszinte, ráadásul szerinte Kaiser nem rendelkezik azzal a jellembeli szilárdsággal, politikai meggyőződéssel, amellyel ki tudta volna állni az amerikaiak vallatását. Sőt, Gyopár inkább azt nevezte valószínűnek, hogy Kaiser már mint beszervezett CIC-ügynök, MKP-tagságát felhasználva, került be a politikai rendőrséghez, ahol később a

„politikai öntudat nélküli, jellemgyenge” Szabó Mihállyal való barátságán keresztül sok olyan információhoz jutott, amivel zsarolhatta Szabót, és ezt meg is tette, amikor őt feljelentette. Szabón keresztül pedig sok adatot tudott meg a kémelhárítás amerikai vonaláról, amit bizonyára továbbított is az amerikaiaknak.

Gyopár következő, 1951. február 17-i jelentésében ismét javaslatot tett a külső csoport feldolgozására. Megjegyezte, hogy a tagokkal körülbelül kéthetente találkozókat tartanak, hogy tájékozódjanak hangulatukról, amely persze nem volt túl rózsás. A tagok – munka híján – Kiss József kivételével amúgy is naponta összejártak valamelyikük lakásán. Kaiser pedig jelentett saját volt beosztottairól, pl. Dövényi Lórántról, hogy ellenséges kijelentéseket tesz...**110**

A külső csoport tagjai és az ÁVH így valójában egymás foglyaivá váltak: a tagok azt várták, hogy mikor tartóztatják le őket, az ÁVH pedig gyanakvásuk miatt nem tudta operatív ellenőrzésüket megkezdeni, hiszen, mint Gyopár írta, el kellett volna helyezni őket ahhoz, hogy azt munkahelyükön, melléjük beépülve, „veszély nélkül, jogos alátámasztással” végezzék. Gyopár ezért sürgette is állásba helyezésüket, most már az ÁVH Ipari Alosztálya segítségével, valamint a Kaiser és a többiek mellé való mielőbbi ügynöki beépülést lakókörnyezetükben, különös tekintettel Dövényi Lórántra. A javaslattal Bradács osztályvezető egyetértett.

Az már csak az 1954-ben, Kaiser újbóli ügynöki alkalmazásának idejéből származó jelentésekből derül ki, hogy a Kaiser és társai ellenőrzésére „Mackós” fedőnéven ugyan nyitottak csoport-dossziét, de a bizalmas nyomozást mégsem vezették be.**111** Hogy miért nem, arról csak feltételezéseink lehetnek. Lehetséges, hogy Kaiser valamilyen ÁVH-s kapcsolata segítségével úszták meg a megtorló intézkedéseket, de ezt nyilvánvalóan nem vetették papírra.

A csoport tagjai egyébként továbbra is kapták fizetésüket az ÁVH-tól „munkanélküliségük” idejére. Kaiser maga is megpróbált állás után nézni, szeretett volna pl. kocsikísérőként elhelyezkedni a Teherfuvarozó Vállalatnál, s Gyopárnak írt levelében anyagi segítséget kért ahhoz, hogy jogosítványt szerezhessen. Egyúttal kérte „Miklós elvtársat”, nézzen utána rehabilitálási ügyének is, ugyanis, mint írta, amikor a hatóságtól eljött, engedélyt kapott arra, hogy önéletrajzába azt írhasssa, ez már megtörtént.**112**

A csoport tagjait végül valamikor 1951 első felében a MÉH (Melléktermék- és Hulladékhasznosító Vállalat) különböző telephelyein helyezték el. Kaiser egy fémtelepre került, amelynek vezetője közölte vele, előző nap értesítette a MÉH munkaügyi osztálya, hogy ávós spicli megy hozzá, vigyázzon. A csoport többi tagjával is ez történt. Kaiser pedig ezt kötelességszerűen jelentette is az elhelyezkedésüket intéző Déri Józsefnek.**113**

„Később néhány kártevőt lecsuktak a MÉH-nél, s ezt (nem ok nélkül) a mi számlánkra írták. Szóval utáltak minket, amire [sic!] nem is lehetett csodálkozni, mert a MÉH gyűjtőhelye volt a régi gyárosoknak és nagykereskedőknek.”**114**

Kaiser tehát kizárt és elbocsátott ügynökként sem feledkezett meg az államvédelemről, s nagyon szeretett volna visszakerülni oda. Ezért kereste is a kapcsolatot volt főnökeivel, s szórványosan találkozott is velük. Saját és a volt csoporttagok ügyes-bajos dolgairól levélben számolt be Gyopárnak. Ezekben közvetlen hangon írt arról is, kivel mi történt: őt kinevezték egy fémtelep vezetőjévé és elégedett állásával, Kiss József az egyik helyettese, Dövényi és Karika pedig szintén telepvezetők, Fehér Gyula a Láng Gépgyár munkatársaként dolgozik.**115** „A Hatóság nem vallott szégyent velem. A többiekkel sem” – jegyezte meg Kaiser befejezésül.**116**

Nem tudjuk, hogy Gyopár reagált-e a levelekre, Kaiser elejtett megjegyzéséből arra következtethetünk, hogy nem: *„Egyéb érdekeset nem tudok közölni. Lehet ugyan, hogy Neked ez sem érdekes.”*¹¹⁷

Szikla Péter egy 1951. szeptemberi jelentésében megjegyezte, hogy szóbeli utasításra felvette a kapcsolatot a külső csoport „Kálmán János” fedőnevű vezetőjével. Kaiser ugyanis jelentett egy munkatársáról, hogy állandóan környékezi őt, érdeklődik, miért került ki az ÁVH-tól, ráadásul az illető tele van pénzzel, és üzletel az amerikai nagykövetség munkatársaival. Kaiser utasítást kért Sziklától, foglalkozzon-e az üggyel. Szikla pedig felvázolta a lehetőségeket, hogy Kaiser miért jelentkezhetett a Hatóságnál: vagy tényleg igazat mondott, és kötelességének érezte a bejelentést, vagy mert – mint Kaiser el is mondta neki – nagyon szerette ezt a munkát (Szikla megjegyzése szerint *„a munkánál náluk megszokott könnyű anyagi lehetőségek miatt”). Szikla azt is lehetségesnek tartotta, hogy Kaiser azt feltételezi, az illető munkatársat ráállították, vagy pedig Kaiser tényleg dolgozik az amerikaiaknak, akik így akarják visszajuttatni a szervekhez. Szikla javasolta, hogy az osztály vezetése hozzon elvi döntés Kaiser alkalmazásáról.*¹¹⁸ Szikla 1954-ben is említette: Kaiser kért tőle találkozót, amelyeken könyörgött, hogy vegyék vissza az ÁVH-hoz, becsületesen akar dolgozni, s ami adatot lehetett, eddig is önszorgalomból gyűjtötte össze, és jelentett.¹¹⁹

Budai András is megjegyezte 1954-ben, hogy Kaiserrel párszor összefutott a külső csoport megszűnése után, s hogy ugyan megállta helyét a gazdasági életben is, mindig hangsúlyozta, hogy vissza szeretne térni az operatív munkához. Ez csak évekkel később, 1954-ben valósult meg. De nem is a kémelhárításra, hanem a hírszerzésre került. Ekkor jóval nagyobb volumenű feladatok végrehajtására szerették volna Kaisert igénybe venni. Az akciócsoport története azonban már egy következő írás témája lesz.

A MKP II. kerületi szervezetének átirata a Politikai Rendészeti Osztálynak, 1946. április 5.

MAGYAR KOMMUNISTA PÁRT
II. KERÜLETI SZERVEZETE

BUDAPEST, FILLÉR-U. 32.
TELEFON

Budapest, 1946. 6. április 5.-én

Politikai Osztály Panaszfelvevő Csoport,
Radványi Ferenc elvtársnak,

Jelen sorok vivője K a i s e r J á n o s elvtárs most jött
vissza Ausztriából. Igen komoly és fontos adatokat tud az
Ausztriában élő nyilasokról, kérjük, hallgassátok meg az elv-
társat és bejelentéseit vegyétek figyelembe!

Szabadság !

Kaiser János

ÁBTL - 3.2.1. - Bt - 613

Kaiser János szervezési nyilatkozata, 1946. április 6.

110

Kaiser János, Esztergom 1906 június 23, anyja: Klotz Anna, VK. raktárnek.
katonája nem volt, jelenlegi lakhelye: II. ker. Keleti Károly u. 25. f. 6

4 reálisk. elvégzése után 1920-ban Budapestre került. Az I. h.év. ÉLO-
ham polgári alkalmazottként került; 1928-ig dolgozott itt, majd 1929
májusáig a "SWEIZ-i ékszerbehozatal"-nál volt tisztviselő. Innén a
Niesner-autókarosszéria-üzemhez került, mint tisztviselő 1932-ig.
Ekkor rossz társaságba keveredett és egy zsebtelvajbanda tagja lett,
mint "palazó". Később betörőbandába került és ezekkel "dolgozott".
Az elkövetett vagyonellenes bűncselekmények miatt Három esetben
fogták le és került bíróság elé. Első esetben 9 hónap, másodszor 2 év
és 7 hónap és harmadszor egy évi börtönbüntetést kapott. 1939 ele-
jén szabadult, ekkor a X. ker. Előljáróságra került, mint szellemi
szükségmunkás. Egy évi elfoglaltság után 1940-ben a Magyar Vöröskeresz-
teszthez került, mint raktári altiszt, majd raktárnek lett tisztviselői
státuszban. 1945 márciusában a kitelepülő VK-tel Ausztriába ke-
rült, lement a VK-től. Az USA csapatok szabadították fel május 3-
án. Ekkor, mivel nagyobb német fegyveres alakulatot fegyverzett le
bajtársaival együtt a megszállás idején, az amerikai hatóságok ki-
nevezték Atzbach körzet rendőrinspektorának. Ebben a minőségben két
és fél hónapig tevékenykedett, sabereivel a közbiztonságot tartotta
fenn, a fegyveres embereket leszerelte. Az esztrák rendőrség felállí-
tásakor a helyi VK-höz nyert beosztást, mint gondnok. A központ Atter-
see-ben volt, vezetője Kátai Zoltán volt. Látna az ottani politikai
szabálytlanosságokat/nyilatkozat rejtgettek, a munkatársak is nyilak-
sek voltak. Jelentéstételre utazott Passaubá az ottani VK-höz. Onnan
egy sebesült szállító vonattal kísérőként hazajött és a II. ker. MKP
tagja lett. Október 2-án. Öt nap múlva visszatért állomáshelyére,
ott kijelöltette, hogy az USA tag, ekkor dr. Nagy János - aki Mádaytól
kapta megbízását, mint az USA-zóna megbízottja és a VK anyagok össze-
gyűjtője - párttagsága miatt kizárta a VK-ből. Innén a petickheffeni
táborba került, ahol az amerikaiaknál dolgozott, mint mk. szerelő.
Januárban egy VK transzporttal ismét hazajött, négy napig volt itt-
hen, jelentkezett a II. ker. pártban. Visszatérte után Papp Várkonyi Ottó
feljelentésére az amerikai CIC letartóztatta, mint USSR kémét és
agitátort. Innén kiszabadulva, egy nap után, elbecsájtették az ameri-
kai munkahelyéről. Február közepén becásájtették el. Ezután, mivel
hallettám kollegáimtól, hogy Gellért Andor salzburgi főkonzul egy
autókaravánt irányít haza, jelentkeztem a konzulnál és fel is vet-
tek a csomaghoz. Itt ismertem meg Hehs Ákos őrnagyot, aki a karaván
vezetője lett. A karaván csak Bécsig tudott jönni, mert beutazási en-
gedélyük nem volt. Hehs azzal jött haza, hogy elhozza Budapestre a
beutazási engedélyeket. Egy heti várakozás után egy magyar fuvaros
/Mészáros, valahol Újpesten lakik/hazahozott.
Fenti adatok pontosan és az igazságnak megfelelően lettek előadva.
Mindezek előadása után az alábbi nyilatkozatot teszem:
Felajánlom szolgálataimat a Magyar Államrendőrség Buda-
pesti Főkapitánysága Politikai Rendészeti Osztályának az alábbi
feltételeket és követelményekete tarva szem előtt:

A kapott utasításokat a legegyszerűbben, leggyorsabban haj-
tom végre. Jelentéseim az igazságnak megfelelően lesznek előadva.
Az általam megtudott tényeket és a kiadott utasításokat a legszi-
gerubb diszkréció mellett kezeltem, azokat senkinek el nem mondom.
Az Osztály megbízottjának adom csak egyedül elő azeket a delgeket,
amelyekre megbízatásom szól. Szolgálataimért kapott díjazásokat
mindenkor a velem kapcsolatban álló hivatalos személy szabja meg.
Budapest 1946 Április 6.

Kaiser János

ÁBTL - 3.2.1. - Bt - 613

Kaiser János fotója, d. n.

ÁBTL - 3.2.1. - Bt - 613

Kaiser János fotója, d. n.

¹ Írásomban az egyszerűség kedvéért a „hálózati személyek” elnevezését használom.

² A teljesség igénye nélkül: Rainer, 2008; Horváth (szerk.), 2014; Farkas, 2006; Takács, 2013; 2012; Nagy-Csere, 2010; 2011.

³ A BM III/I. Csoportfőnökség és jogelődei által kezelt Beszervezési- és Munka-dossziékról van szó.

⁴ A szovjet tanácsadók magyarországi szerepéről lásd többek között: Baráth, 2012: 49–67.

⁵ Operatív költségek megtérítésére a szervek által biztosított pénzüsszeg.

⁶ Rezidens: helytartó, ügyvivő. A hozzá kapcsolt hálózati személyek (3–6 fő) operatív feladatainak végrehajtását irányítja, nevelését végzi az operatív tiszt útmutatása szerint. ÁBTL 4.1. A-3036.

⁷ Lásd a témáról bővebben Müller, 2012.

⁸ Legenda: hihető és ellenőrizhető magyarázat egy operatív intézkedés vagy kombináció legalizálására. A valóság elemeire épült, és szükség szerint dokumentálható volt. ÁBTL 4.1. A-3036. 120.

⁹ ÁBTL 4.1. A-1363/I.-IV.

¹⁰ „Már a kezdeti időkben felismertük, hogy a Politikai Rendőrségnek van egy fontosabb feladata, és ez a hálózaton keresztül folytatott munka, a bizalmi munka, a b. emberek beszerzése” – mondta Péter Gábor az Operatív csoportvezetők 1947. április 11-én tartott értekezletén. ÁBTL 2.1. XI/1. 1947. évi operatív csoportvezetői értekezletek jegyzőkönyvei.

¹¹ Ugyanezen az értekezleten többször elhangzott, hogy vidéki szervezeteknél ellentétek feszülnek a rendőrfőkapitány és az operatív vezetők között. Uo.

¹² ÁBTL 2.1. XI/1. 76. Dékán István, a II. alosztály vezetőjének előadása.

¹³ ÁBTL 4.1. A-1363/4. 5–6.

¹⁴ Az ÁBTL 4.1. A-1363/4. számú dossziében utalnak rá OKETO 45-148-17/1981. számon. Az OKETO a BM III. Főcsoportfőnökség Operatív Koordináló, Ellenőrző és Titkársági Osztálya. Utódja 1983 második felétől az Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkárság (ÁBMHT) volt.

¹⁵ ÁBTL 3.2.1. Bt-613.

¹⁶ Uo. 168.

¹⁷ ÁBTL 3.2.3. Mt-488/2. A dosszié első kötetét 1956 októberében Fenyvesi Sándor rny. főhadnagy égette el. Megsemmisítették az 1963-ban lezárt „Négus” (M-20054), az 1964-ben lezárt „János” és az 1977-ben lezárt „Kálmán” (M-37219, M-37219/1) című dossziékat is.

¹⁸ ÁBTL 3.2.4. K-351.

¹⁹ ÁBTL Bt-613. 32.

²⁰ Uo. 26.

²¹ Lásd az említett dokumentumokat és Kaiser János fotóit a tanulmány végén!

²² ÁBTL A-1363/4. 3–4. A kötet szerzői éppen Kaiser példájára hivatkoznak annak bizonyosságául, hogy a kezdeti időszakban milyen szakszerűtlenül történtek a beszervezések, és hogy pontos eligazítás nélkül adtak ki feladatokat ügynököknek.

²³ ÁBTL Bt-613. 120/1.

²⁴ Uo. 26.

²⁵ Uo. 117–124.

²⁶ Uo.

²⁷ Uo. 103.

²⁸ Gyopár Miklós áv. főhadnagy feljegyzése, uo. 63–67., Szikla Péter áv. százados feljegyzése, uo. 112–113.

²⁹ Uo.

³⁰ Dékán 1945 februárjában nyomozóként csatlakozott előbb a debreceni, majd a Budapesti Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályához, ahol kezdetől fogva a kémelhárítás (és hírszerzés) vezetője volt – egészen 1950-ig, amikor a belső tisztogatások következményeképpen eltávolították az ÁVH-tól. A Belkereskedelmi Minisztérium Szálloda és Élelmiszer Kereskedelmi Központ ellenőrzési osztályvezetője, majd a fegyvergyártásban fontos szerepet játszó Középgépipari Minisztérium személyzeti előadója volt 1953 májusáig, amikor Rákosi utasítására rehabilitálták, és immáron ezredesi rangban visszakerült az ÁVH-hoz, s kinevezték belügyminiszter-helyettesnek. 1955 decemberétől 1956. október 30-ig a belügyminiszter I., államvédelmi helyettese volt. A forradalom alatt Munkácsra, majd Moszkvába menekült. 1957 tavaszán tért haza, s előbb fordítóként dolgozott az Európa Könyvkiadónál, majd 1960-ban a Nemzeti Szálló és a Vendéglátó-ipari Technikum igazgatóhelyettese volt. Később az ügynökképzéseknek és titkos nemzetközi megbeszéléseknek is helyt adó visegrádi Hotel Silvanus igazgatójaként dolgozott. Felesége, Kardos Éva Rákosi unokahúga volt. Dékán 1975-ben halt meg. Életrajzát lásd Gyarmati–Palasik (szerk.), 2013: 180–181.

³¹ Dékán legmagasabb katonai rangja volt (1947-ben még őrnagyként szólalt fel az operatív csoportvezetők értekezletén). Kaiser visszaemlékezéseit 1981-ben vagy az azt megelőző években vetette papírra.

³² Beke Lászlóról sajnos egyebet nem tudunk.

³³ Szabó Mihály kihallgatása ÁBTL 3.1.9. V-36035. 78–83.

³⁴ Szalkai szintén 1945-ben kezdte pályafutását a PRO-n, ahol őrizetbe vételéig, 1950 augusztusáig politikai nyomozóként dolgozott. 1950 októberében azzal a váddal internálták Kistarcsára, hogy jugoszláv kémekkel – a Rajk-perben elítélt Baxant Olgával – élt közös háztartásban. 1953-ban szabadult, 1956-ban rehabilitálták; az állambiztonsági szervekhez nem tért vissza. ÁBTL 2.1. I/117 (V-142804) Szalkai János.

³⁵ Balácsi szintén 1945 elején kezdte pályafutását a budapesti Politikai Rendészeti Osztályon: először a Princz Gyula vezette figyelőknél szolgált, majd 1947-től Dékán mellett, annak bizalmas munkatársaként a kémelhárító alosztályon, illetve osztályon lépett egyre feljebb a ranglétrán. Ebben az időszakban századosi rangfokozatban volt csoportvezető. Dékán leváltásakor áthelyezték az ÁVH Vizsgálói Osztályára csoportvezetőnek, majd osztályvezető-helyettes lett. 1953-tól – amikor Dékán újra a Hatóság szolgálatában állt – a VI/3. (Kémelhárító Vizsgálói) Főosztály vezetőjévé nevezték ki, majd 1953-tól 1955-ig egy még fontosabb területet felügyelt: a BM ÁVH Vizsgálói Főosztályát vezette. 1955-től a Kémelhárító Osztály, majd Főosztály vezetője volt. 1956 nyarán felfüggesztették pozíciójából, és egyéves pártiskolára vezényelték. 1957-ben elbocsátották az ÁVH kötelékéből. ÁBTL 2.8.1. – 0211 Balácsi Béla.

³⁶ A bori munkaszolgálatot, majd a barti koncentrációs táborot is megjárt Kovács 1945 decemberétől szolgált a kémelhárításon. 1949-től helyettes vezetője volt az ÁVH I/3-e alosztályának, amely a budapesti olasz nagykövetséget is ellenőrizte. ÁBTL 2.8.2.2. – III/II szt. tiszték személyi gyűjtő – 110. Kovács Rezső, ÁBTL 2.8.2.2. – illetmény ügyek – „D-52” Kovács Rezső.

³⁷ Eredeti neve Szolnok Péter, illetve Plesz Péter. 1950-től 1953-ig az ÁVH I/3-a alosztályának (amerikai vonal) vezetője volt. ÁBTL 2.8.2.1.-III/I. szt. tiszték személyi gyűjtő – 209. Szolnok Péter, ÁBTL 2.8.2.1.-III/I. szt. tiszték illetmény ügyek – 973/94-800 Szolnok Péter.

³⁸ ÁBTL Bt-613. 62/a.

³⁹ Uo. 121/a.

⁴⁰ Vagyis „beugratták” őket: olyan bűncselekmény elkövetésére készítették az áldozatot, mely által jogilag is felelősségre vonhatóak voltak, s aztán ezzel fenyegetve szervezték be őket. „Provokáció (lat): kihívás, bujtogatás, ingerlés, előidézés. A kapitalista országok rendőrsége és titkosszolgálati ügynökségének ún. beugrató cselfogása. Alkalmazása az állambiztonsági munkában szigorúan tilos!” – szól az 1980-ban megjelent *Állambiztonsági Értelmező Kéziszótár* meghatározása. A BM 3-1471/54. számú parancsa tiltotta meg a provokációt a beszerzés során. (Az államvédelmi szervek ügynöki munkájának alapelvei. 1955. január 1.)

⁴¹ ÁBTL 2.1. VII/6. Szabó Mihály, 57.

⁴² Budapest, II. kerület, Herman Ottó út 29.

-
- ⁴³ ÁBTL 4.1. A-1363/4. 30. Kaiser érezhetően büszke volt teljesítményére.
- ⁴⁴ Mézcsapda, amikor a szexualitást használják fel kompromittálásra, információszerzésre. Bővebben: Pető, 2014: 355–377.
- ⁴⁵ ÁBTL 2.1. VII/6. Szabó Mihály.
- ⁴⁶ Például: ÁBTL Bt-613. 113. Budai András év. szds. 1954. október 9.
- ⁴⁷ ÁBTL K-351.
- ⁴⁸ Teréz körút – Szófia utca sarok.
- ⁴⁹ ÁBTL K-351. 33. Jelentés, 1949. június 22.
- ⁵⁰ Uo. 157–164.
- ⁵¹ Uo. 124. 1953-ban újra felmelegítették a Nunnari-ügyet. „Szilágyi Erzsébet” meghallgatásán azt mondta, hogy továbbra is tartják a kapcsolatot Kaiserrel, s ő vagy a lánya gyakran felkeresi.
- ⁵² Reky minden bizonnyal Kovács Rezső volt.
- ⁵³ Gyopár 1956-ban az IBUSZ „SZT” állományú igazgatóhelyetteseként disszidált. ÁBTL 3.1.5. O-15833/6-II/92.
- ⁵⁴ Ugyanakkor megjegyezték, hogy a szállodán belül dekonspiráció történt, vagyis a hotel alkalmazottai megtudták, hogy ávosok ülnek az „Ellenőrzési irodában”. A dekonspirálókat nem csak a Britannia Szállóból, a szakmából is eltávolították. Kaisernek egyébként korábban is volt konspirált irodája, a Magyar Vöröskereszt központjában. Bt-613. 35.
- ⁵⁵ Uo. 53.
- ⁵⁶ Uo. 35–42.
- ⁵⁷ Azoknak a közalkalmazottnak, állami hivatalnokoknak a listája, akiket politikailag megbízhatatlannak nyilvánítottak és elbocsátottak állásukból.
- ⁵⁸ A csoporttagoknak nincs a Történeti Levéltár kezelésében külön dossziéjük, így róluk alig tudhatunk meg valamit.
- ⁵⁹ ÁBTL Bt-613. 35–42.
- ⁶⁰ Uo.
- ⁶¹ Uo.
- ⁶² Uo. 27.
- ⁶³ Uo. 36. Az átlagfizetés 1950-ben 652 Ft volt.
- ⁶⁴ Róluk egyéb információt nem találtam.
- ⁶⁵ Fodor Csömör község elöljáróságáról került 1949-ben az ÁVH-hoz. 1950-ben szakmai képzettség hiányában leszerelték, pártfunkcionáriusként dolgozott, majd 1957-től újra a szerveknél szolgált.
- ⁶⁶ Uo. 48.
- ⁶⁷ ÁBTL 3.1.9. V-36035. 78. Szabó Mihály önéletrajza.
- ⁶⁸ Gyopár Miklós év. fhdgy. feljegyzése, 1950. március 31. Uo. 35–42., Baji László év. fhdgy. jelentése, 1954. november 17. Uo. 103–105. Kaiser János önéletrajza, 1954. november 11. Uo. 117–124.
- ⁶⁹ BFL VII. 5. e. 1789/1950. V-600/5a. 284–286. A Standard-perrel kapcsolatban lásd Szörényi, 2012: 110–131. Dékán hamarosan rájött, hogy a Standard-üggyel kapcsolatban általuk szerzett, újdonságnak tekintett adatokkal már régen rendelkezik az Ipari Alosztály, csak az információk korántsem cserélődtek megfelelően az osztályok között.
- ⁷⁰ BFL VII. 5. e. 1789/1950. V-600/1., V-600/5a., V-600/17b.
- ⁷¹ ÁBTL Bt-613. 121/a. Uo. 74.
- ⁷² Dátum nélkül. 1949 végén, 1950 elején írhatta. Uo. 44.
- ⁷³ Uo. 26.
- ⁷⁴ Kaiser Bradácsnak szóló feljegyzésében (1950. december 20.) említette, hogy amíg egyedül dolgozott, kapott szolgálatban elhasználandó ruhái pótlására pénzt: 1948-ban 1500, 1949-ben 1000 forintot, amióta viszont csoportvezető, nem kap egy fillért sem. Uo. 69–72.
- ⁷⁵ Az 1946. augusztus 1-jén bevezetett jegyrendszert 1949. augusztus 31-én szüntették meg, az alapvető élelmiszerek árát pedig a jegyár, illetve a feketepiaci ár között határozták meg.
- ⁷⁶ ÁBTL Bt-613. 70.
- ⁷⁷ Uo. 70.
- ⁷⁸ Uo. 64.
- ⁷⁹ Uo. 45–49.
- ⁸⁰ Uo. 122.
- ⁸¹ Uo. 45–49.
- ⁸² Kaiser 1954-es önéletrajza szerint ez egy esetben meg is valósult, majd Dékán távozása után feledésbe merült.
- ⁸³ Dékánt az ÁVH-tól is eltávolították. Lásd a 31. lánjegyzetet. Leváltásának lehetséges okairól lásd Huszár, 2009. Balácsi Bélát viszont áthelyezték az ÁVH Vizsgálati Osztályára, ahol csoportvezetőként, majd

osztályvezető-helyettesként komoly szerepe volt a koncepciós perek lebonyolításában. 1953 januárjától a VI/3. (Kémelhárító Vizsgálati) Főosztály vezetője; 1953 és 1955 között az egyik legfontosabb osztályt, a Vizsgálati Főosztályt vezette.

⁸⁴ ÁBTL Bt-613. 66.

⁸⁵ Uo. 117–124.

⁸⁶ Kökövics Károly áv. főhadnagyot, a Kémelhárító Főosztály francia vonalának beosztottját ugyan nem akasztották fel, de valóban letartóztatták, és kémkedés vádjával 1950 márciusában Kistarcsára internálták, ahonnan 1953-ban szabadult. 1954-ben rehabilitálták, 1956-tól újra a BM-ben dolgozott. ÁBTL 2.8.1. – 3139.

⁸⁷ A dachauai és barthi koncentrációs táborokat is megjárta Bradács szintén 1945-től volt a politikai rendőrségnél. Az ipari, majd az egyházi alosztálynál dolgozott, mígnem 1950 elején a Kémelhárító Osztályra került. ÁBTL 2.8.1. – 0717.

⁸⁸ Elítéltként pedig fogdaügynöknek használták fel Péter Gábor és más ügyében is. Feladatát évek óta „*lelkiismeretesen*” végezte a Péter-ügyben vizsgálatot irányító szovjet tanácsadó elvtársak szerint, ezért 1954-ben javasolták ügye felülvizsgálatát. A Vizsgálati Osztály különleges ügyek vizsgálatával megbízott I-es csoportjának vezetője, egykori főnöke, Balácsi Béla vezetésével meg is állapították, hogy hűtlenséget nem követett el, így az Elnöki Tanácstól kegyelemben részesült. Lásd az ÁBTL 2.1. VII/6. (V-142801) és (V-142801/1) sz. dossziékat.

⁸⁹ ÁBTL Bt-613. 55–56.

⁹⁰ Nunnari oda küldte a leveleket Dr. Kőszeghy Jánosnak. T. K. 1953-as tanúkihallgatása során azt vallotta, hogy „Dr. Kőszegi János” a Vármegyeház utcában lakott. ÁBTL K-351. 170.

⁹¹ ÁBTL Bt-613. 52.

⁹² Uo.

⁹³ Uo. 57–61.

⁹⁴ Uo. 37–42.

⁹⁵ Uo. 111.

⁹⁶ Uo. 111/a.

⁹⁷ Uo. 122.

⁹⁸ Uo. 113–114. és 109. Jellemző, hogy a többi tiszt többoldalas jelentésével szemben Balácsi csak néhány dicsérő sort írt róla, hiszen ő ekkor már a nagyhatalmú Vizsgálati Főosztály vezetője volt.

⁹⁹ Uo. 62–62/a.

¹⁰⁰ Uo. 63–67.

¹⁰¹ ÁBTL Bt-613. 66.

¹⁰² ÁBTL 2.1. VII/6. (V-142801) 83.

¹⁰³ ÁBTL Bt-613. 117–124.

¹⁰⁴ Uo. 111–112.

¹⁰⁵ Uo. 62–62/a.

¹⁰⁶ Uo. 67.

¹⁰⁷ Uo. 69–73.

¹⁰⁸ Uo. 103–112.

¹⁰⁹ Uo. 77–83.

¹¹⁰ Uo. 84–86.

¹¹¹ Uo. 104.

¹¹² Uo. 91–93.

¹¹³ Uo. 117–123.

¹¹⁴ És a volt ávosoknak. Egyébként valóban sok volt földbirtokos, gyáros stb. volt kénytelen a MÉH-nél elhelyezkedni.

¹¹⁵ Dövényi későbbi életéről annyit tudhatunk, hogy 1956-ban még mindig ezen a területen dolgozott: a Haszonvas Előkészítő Vállalat gyártásvezetőjeként a munkástanács tagja volt. Lásd ÁBTL 3.1.5. O-16658. Karika János is ebben a szakmában maradt, 1956-ban egy közelebről meg nem nevezett, Váci úti vastelep igazgatója volt. Lásd ÁBTL 3.1.9. V-141310/1.

¹¹⁶ Uo. 92.

¹¹⁷ Uo. 93.

¹¹⁸ Uo. 87–88.

¹¹⁹ Uo. 111–112.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

1.5. Egyesített Belügyminisztérium államvédelmi szerveinek iratai

3-1471/54. sz. BM parancs

Az államvédelmi
szervek ügynöki
munkájának alapelvei

2.1. A volt Zárt irattár levéltári anyaga

I/117 (V-142804)

Szalkai János

VII/6 (V-142801)

Szabó Mihály

VII/6-a (V-142801/1.)

Szabó Mihály

XI/1 (V-150339)

Az 1947. évi operatív
csoportvezetői
értekezletek
jegyzőkönyvei

2.8.1. Állambiztonsági szervek nyílt állományú alkalmazottainak iratai

0211

Balázsi Béla

0717

Bradács György

3139

Kökövcics Károly

2.8.2.1. BM III/I. Csoportfőnökség titkos és szigorúan titkos állományú beosztottainak iratai

III/I. szt. tiszték személyi gyűjtő

209 Szolnok Péter

III/I. szt. tiszték illetményügyek

973/94-800

2.8.2.2. BM III/II. Csoportfőnökség titkos és szigorúan titkos állományú beosztottainak iratai

III/II. szt. tiszték személyi gyűjtő

110 Kovács Rezső

III/II. szt. tiszték illetményügyek

„D-52” Kovács Rezső

3.1.5.	Operatív dossziék	
	O-15833/6. (II/92.)	Gyopár Miklós
	O-16658	Budapest XX. Kerület politikailag kompromittált személyek
3.1.9.	Vizsgálati dossziék	
	V-36035	Arató Éva
	V-141310/1.	Fodor László és társai
3.2.1.	Bt-dossziék	
	Bt-613	„Szirom”
3.2.3.	Mt-dossziék	
	Mt-488/2.	„Szirom”
3.2.4.	Kutató dossziék	
	K-351	Alessandro Nunnari és Czipott Béláné
4.1.	Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok	
	A-3036	<i>Állambiztonsági Értelmező Kéziszótár.</i> Budapest, BM Könyvkiadó, 1980. Összeállította Gergely Attila r. ezredes.
	A-1363/I-IV.	<i>Az állam biztonsága ellen kifejtett ellenséges tevékenység és az ellene folytatott harc.</i> Írták: Dr. Bondár József, Csécsi Kálmán, Csillag György, Dr. Gidáli Gábor, Havasi László, Juhász László, Komornik Vilmos, Kucsera László, Márkus Sándor, Ollé Ferenc,

Dr. Pálfi József, Dr. Selmecsi György, Szegedi V. Tibor, Szép László, Dr. Takács István, Dr. Tihanyi Sándor, Tóth László, Dr. Zinner Tibor. Budapest, BM Könyvkiadó, 1981.

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

VII.5.e-1789/1950. V-600/1. Standard

VII.5.e-1789/1950. V-600/5a. Standard

VII.5.e-1789/1950. V-600/17b. Standard

Hivatkozott irodalom

Baráth, 2012

Baráth Magdolna: Szovjet tanácsadók a magyar állambiztonsági szerveknél. In *A Nagy Testvér szatócsboltja. Tanulmányok a magyar titkosszolgálatok 1945 utáni történetéből*. Szerkesztette: Gyarmati György és Palasik Mária. Budapest, ÁBTL–L'Harmattan, 49–67.

Farkas, 2006

Farkas Gyöngyi: Ügynökjelentések, kihallgatási jegyzőkönyvek, kérvények. A társadalomtörténet-írás lehetséges forrásai. *Aetas*, 4. sz. 146–171.

Gyarmati–Palasik (szerk.), 2013

Trójai faló a Belügyminisztériumban. Az ÁVH szervezete és vezérkara 1953–1956. Szerkesztette: Gyarmati György és Palasik Mária. Budapest, ÁBTL–L'Harmattan.

Horváth (szerk.), 2014

Az ügynök arcai. Mindennapi kollaboráció és ügynökkérdés. Szerkesztette: Horváth Sándor. Budapest, Libri Kiadó.

Huszár, 2009

Huszár Tibor: *A pokol malmai. Szűcs Ernő ÁVH-s ezredes ügye és elágazásai 1946–1955*. Budapest, Corvina Kiadó.

Müller, 2012

Müller Rolf: *Politikai rendőrség a Rákosi-korszakban*. Budapest, Jaffa Kiadó.

Nagy-Csere, 2010

Nagy-Csere Áron: Az ügynöki hálózat emlékezete, *Betekintő*, 4. sz.
http://www.betekinto.hu/2010_4_nagy_csere

Nagy-Csere, 2011

Nagy-Csere Áron: Ha Demszkyről 150 jelentést nem írtam, akkor egyet se...
Életútinterjú Miklós Györggyel. *Betekintő*, 1. sz.
http://www.betekinto.hu/2011_1_nagy_csere

Pető, 2014

Pető Andrea: „Mézcsapda”. Az információ megszerzésének neme. In *Az ügynök arcai. Mindennapi kollaboráció és ügynökkérdés*. Szerkesztette: Horváth Sándor. Budapest, Libri Kiadó, 355–377.

Rainer, 2008

Rainer M. János: *Jelentések hálójában. Antall József és az állambiztonság emberei 1957–1989*. Budapest, 1956-os Intézet.

Szörényi, 2012

Szörényi Attila: *A Standard-per előzményei és előkészítése 1948–50*. Doktori értekezés, PPKE BTK Történettudományi Doktori Iskola, 110–131.

Takács, 2012

Takács Tibor: Az ávós mint szöveg. Harangozó Szilveszter. In *A Nagy Testvér szatócsboltja. Tanulmányok a magyar titkosszolgálatok 1945 utáni történetéből*. Szerkesztette: Gyarmati György és Palasik Mária. Budapest, ÁBTL–L’Harmattan, 195–211.

Takács, 2013

Takács Tibor: *Besúgók a besúgásról. Ügynök-visszaemlékezések a Kádár-korszakból*. Budapest, L’Harmattan.